

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Ivan Cankar

Hlapci

Drama v petih aktih

O M N I B U S

BESeda

Ivan Cankar

HLAPCI

Drama v petih aktih

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-038-3

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

*Namen umetnikov je bil od nekdanj,
je ter ostane, da naturi tako rekoč
ogledalo drži: kaže čednosti nje prave
črte, sramoti nje pravo obličje,
stoletju in telesu časa odtis njega
prave podobe.*

Hamlet

OSEBE

ŽUPNIK

NADUČITELJ

JERMAN

KOMAR

HVAŠTJA

} učitelji

LOJZKA

GENI

MINKA

} učiteljice

ZDRAVNIK

POŠTAR

ŽUPAN

ANKA, *županova hči*

JERMANOVA MATI

KALANDER, *kovač*

KALANDROVA ŽENA

PISEK, *pijanec*NACE, *kmet*

KMETICA

KRČMAR

Kmetje, kmetice, delavci

PRVI AKT

Na vrtu pred županovo krčmo. Na desni prijazna bela hiša z majhno verando. V ozadju zeleno pobarvan nizek plot, za plotom cesta. Na levi v ospredju majhna lopa. Mize pod drevjem in na verandi.

Jerman in Anka pred lopo na levi

Jerman Komaj da te pozdravim, se ti mudi drugam. To svojo ljubezen občutim že kakor grbo, ali kakor kozavo lice, ali zakrpano suknjo. Ne upam si predte z njo. Zato bom rajši govoril o vremenu.

Anka Ali si pust!

Jerman Bojim se, da bo kmalu konec teh lepih dni.

Anka Kaj bi rad?

Jerman In da za gozdom že čakajo hude ure.

Anka Zbogom!

Jerman Reci, da je za zmerom, nič se ne boj! Ljubezen ti je kakor nova bluza, ali kakor pisana pentlja na slamniku. Jaz, kmet staroverski, pa sem mislil drugače in zdaj me je sram. Zbogom!

Anka Kaj je ljubezen le takrat ljubezen, kadar vzdihuje? Zameriš mi, da se rajši smejem, nego jokam, da se rajši oblačim belo nego črno, zameriš mi, da sem mlada, in kmalu mi boš zameril, da nisem

grbava in da ne škilim. Dolgočasne so tvoje pridige, o gospod!

German Ne delaj greha! Kaj me ni omamil tvoj smeh? Kaj me niso uróčile tvoje vesele oči, mene veselja željnega? Smejal se bom in vriskal bom — vse, kakor ti bo drago! Ali glej prav na kratko,, da pridiga ne bo dolgočasna.

Anka Na kratko!

German Tebi se poda metulji ples, ali jaz sem preneroden zanj. Tudi srce mi je pretežko in me vleče k tlom. Nikoli me nisi vprašala, zakaj da se ne smejem, **jaz** ne, ki ljubim tvoj smeh; še videla nisi, da sem bil v glasni družbi sam ... Potrpi! Rajši bi te prosil zaničevanja nego sočutja; prej bi klel nego tožil. Ne sočutja ne tolažbe ne maram od tebe, le prisrčno besedo iz tvojih ust!

Anka Katero in kakšno besedo? Ne maram pustih besed, ne pustih misli! Če je ljubezen dolgočasna, Bog z njo! Prav res je, da si staroverski kmet! Človeka mine smeh, kadar te sreča. Življenje, mladost, pomlad, ljubezen in vse in vse ti je — kakor vélika maša in povzdigovanje! Ampak glej, jaz ti ne očitam — tudi ne, če spiš s cilindrom na glavi. Zate cilinder in meakulpa, zame rdeča pentlja in aleluja. Ti se z menoj ne smeješ, jaz se ne jokam s teboj. Daj mi roko in lep adijo!

German *jo prime za obedve roke; veselejše*

Zbogom, Anka!

Po cesti prihajata proti vrtu Minka in Geni.

Anka Adijo!

- German** Postoj!
Poljubi jo na lice.
- Anka** *se okrene na verandi*
Pa snemi z duše ta pusti cilinder, snemi ga! In
črno kuto sleci in paternošter daj iz rok! Adijo!
Odide v hišo.
- German** *gleda za njo*
Dobil še nisi, pa si že izgubil! Večer, še preden je
bil dan!
Gre počasi proti vrtnim durim.
- Minka** Ali nič ne trepečete in ne upate, črnožalni Ro-
meo?
- German** *osupel*
Čemu da bi trepetal in upal? Nisem poet!
- Minka** Da ne trepečete, ko bodo nocoj ... tako rekoč ...
pisali sodbo slovenskemu narodu?
- Geni** Pameten je. Tudi meni je lepa kadrilja imenitnejša
stvar od vseh teh očitnih komedij, ki so komaj iz-
govor za pijančevanje.
- German** Kdo bo pisal sodbo? Kakšno in komu?
- Minka** Ali ste pozabili na volitve?
- German** Ah, tisto! Če izvolijo same svetnike ali pa same
cigane, moja suknja ne bo nič manj zakrpana in
moji podplati nič bolj celi.
- Minka** Ta mlačnost in malobrižnost koplje narodu prez-
godnji grob!
- German** Ne čvekajte! Narod si bo pisal sodbo sam; ne frak
mu je ne bo in ne talar!
*Gre počasi proti vrtnim durim; ob durih mu pride
Lojzka naproti; Minka in Geni sedeta pod verando.*

- Lojzka** *Germanu*
Pozdravljeni!
Mu seže v roko.
Ali ne počakate, da izvemo, kdo nam bo gospodari-
ril?
- German** Dovolj sem že slišal danes uvodnih člankov!
Odide na cesto.
- Geni** Bog sam vedi, čemu se ljudje lasajo? Nazadnjaš-
tvo je dobro, naprednjaštvo je dobro, najboljše pa
so pečene piške!
- Minka** Ta mlačnost
- Geni** In malobrižnost
- Minka** Ti bi se ne ganila, če nas že danes ta dan vse po
vrsti napravijo za mežnarice in tercijalke!
- Geni** Ne bi se! In mežnarice, mislim, da bi boljše plača-
li.
- Minka** Jaz se vsa tresem. Kosila nisem in tudi večerjala
ne bom ... Še eno uro ... ne, komaj še pol ure, pa
bo zapisano, potrjeno in zapečateno ... če nam
ugasne sonce svobode na vekomaj ... ali če ... po-
misli, sinoči se mi je sanjalo, da sem rake jedla ...
kaj le pomeni?
- Lojzka** Izboljšanje plače.
- Minka** Kaj nimate ne srca ne pameti, da se smejete, ko se
tla majó pod nami? In praviš, da si izobražena,
kadiš cigarete ... vsak izobraženec bi moral to uro
... poglej Komarja! Že tri dni pije, čisto bo podiv-
jal ... od same navdušenosti! Ampak med nami jih
ni mnogo takih ...
- Geni** Ki bi po tri dni popivali?

Natakarici, ki pride z verande.

Čašo piva!

Minka Stavil je že deset litrov, da bo črna sodrga v zemski prah poteptana ... tako je rekel: v zemski prah poteptana ... in da bo prapor svobodne misli ... tako rekoč ... kako pa ti sodiš?

Lojzka Nič ne sodim. Moja sodba bi ne zasuknila stvari ne za ped in na nobeno stran.

Minka T a mlačnost ...

Geni In malobrižnost ...

Minka Jaz pa rečem ... spominjajta se teh besed, kadar bo dan in ura ... jaz rečem, da bomo slavili zmago nadvse veličastno ... to je vera mojega srca. In še nadalje pa rečem ... ako bi se zgodilo, da se razpne nad našo domovino dolga in pusta noč ... tedaj se bo razodelo, kdo da zna trpeti ... tedaj bomo videli, kdo bo klonil sužno glavo in kdo jo bo nosil pokonci, svoboden v trpljenju!

Lojzka Da bi se **ne** razodelo in da bi **ne** videli!

Geni Tudi jaz nisem za mučenstvo ... so sitnosti z njim!

Komar pride s ceste na vrt.

Komar Zmaga!

Minka *vstane*

Številke!

Komar Ni števil! Ali zmaga je gotova, bila je že včeraj, že predvčerajšnjim, že lani! — Pol litra, Katarina!

Sede široko.

Minka Ti ne dvomiš kar čisto nič?

Komar Kdo dvomi? Kdo si upa dvomiti? Kdor dvomi, je izdajalec ... treščim mu kozarec v glavo! ... Gredoč

sem srečal župnika ... tako je bil potrtn in sirotan, kakor da nosi troje butar na hrbtu in eno na glavi ... skoraj da mu nisem groša dal! ,Kako je, gospod Komar, kako je?' me vpraša. ,Nam dobro in zmerom boljše!' mu odgovorim. On se je kislo nakremžil, jaz pa sem se tako smejal, da ... ná, še zdaj imam solzne oči!

Lojzka

Od smeha?

Komar

Botrica, ti boš skezála, hudo skezála! Ali misliš, da nisem videl, kako si se potuhnila ta zadnji teden? Če se kmet plohe boji, spravi seno pod streho! Glejte jo, še ne kadi ne več, kmalu bo rožljala s paternoštrom. Ti pa Jerman ... prijeten par! Idealizem nič ne nese, kaj? Poznam vas, drhal! Jerman že ve, kje da je skrinjica pozlačena, zanj pripravljena! Pri županovih si je kar pogrnil bogato kosilo za učitelja. Kdo bi mu zameril? Misli si: ,Vzemi, vzemi punco iz cunj, če so le cunje židane!'

Geni

Kaj ni tvoj prijatelj?

Komar

Tudi prijatelju je treba povedati resnico v obraz.

Geni

Saj ga ni tukaj.

Komar

Bo že prišel! — Lepega tasta si je pa le izbral! Kaj mislite, da je župan v svojem srcu naprednjak? Starega škrapeta bi ne dal za to naprednost! Jeza ga lomi, da nismo njega postavili — tako šlevo! Da mu le z mezincom pomignejo, pa bo že jutri nosil nebo v procesiji.

Hvastja pride s ceste.

Komar Pozdravljen, mežnar vseh mežnarjev! Ná, pij, krepčaj se, da boš lažje prenašal svojo bridkost! Kadar so kaplani tepeni, je tudi Hvastja tepen ... hudó je, če ima človek tako ženo! Pa kaj bi nedolžni Hvastja za kaplanske ujme? Še nohtov si ne trebi, da ostanejo črni na vekomaj!

Hvastja *sede mirno*
Še nocoj boš molil rožni venec; vse tri dele.

Komar Kaj si rekel?

Hvastja Še nocoj boš molil rožni venec; vse tri dele.

Komar Mežnar, za to besedo boš delal pokoro!

Hvastja Ti jo boš delal za tega mežnarja; hudo pokoro!
Z verande pridejo: župan, zdravnik, nadučitelj.

Komar *plane*
Kaj? Kako? Besedo, besedo! Kaj?

Župan V naši občini so zmagali naprednjaki z enim glasom.

Komar *osupel*
Z enim glasom?

Zdravnik Saj nikoli ni bilo drugače! Pred šestimi leti so zmagali s tremi!

Komar Kaj se to pravi: so zmagali, **so** zmagali? **Smo**, se reče! Ampak kje se je nabralo toliko ščurkov? Po dnevi jih človek ne vidi — pa prilezejo nenadoma, vrag vedi odkod!

Hvastju.

Kaj si rekel?

Hvastja Nič; le prijazno mi dovoli, da se smejem.

Župan, zdravnik in nadučitelj sede na verandi; Komar stoji na stopnici; pod verando sede učiteljice in Hvastja.

Nadučitelj Brez strahu, ne klonimo src! Naše ljudstvo je za vedno, v svojem jedru zdravo! Zaupajmo v to ljudstvo, zaupajmo pa tudi v vsesplošni napredek, ki je narurna nujnost in ki se ne ustavi nikjer in nikoli!

Župan Naša občina ne odločuje; črna je bila od nekdaj in črna ostane; kakor da je zakleta!

Komar Ne ostane! Kaj se to pravi — črna ostane? To je že napol podobno vdanosti v božjo in farško voljo!
Stopi k mizi, kjer sede učiteljice, in pije; nato pokaže na Hvastjo.

Če bi se ravnali po takih mevžah —

Hvastja Ali boš delal pokoro za mežnarja in za mevžo, ali jo boš delal!

Minka Resnica pa je, da bi ne bila: naš na glavni greh je ta mlačnost —

Geni In malobrižnost —

Zdravnik Jaz sem popolnoma miren, tako miren, da še volit nisem šel. Poznam naše ljudstvo, kakor ga malokdo pozna. V cerkev hodi in na božja pota, farjem se odkriva in bero odrajuje; ali vse to je le gola navada, stara narodna šega; in farji so le zaščitniki in varuhi teh šeg in navad. Naj kaj starega odpravijo, kaj novega postavijo, pa bodo videli vraga! Poznal sem župnika, ki se je obregal ob predpustni praznik — skoraj da niso šli s cepci nadenj. Vprašaj kmeta, če naj odpravimo vero ali

kvatrnj semenj, pa ne bo odlašal z besedo. Duhovnik mu ni aposteljnov naslednik, temveč le nadzornik narodnih veselj; tega spoštuje — in kdo bi mu branil?

Nadučitelj Upajmo, da ga vzgoja na znanstveni podlagi —

Zdravnik Boljše: na prirodoznanstveni —

Nadučitelj — na prirodoznanstveni podlagi odvrne v skorem času od teh cerkvenih veselj in njih nadzornikov. Temu velikemu cilju bodi posvečeno delovanje naše!

Zdravnik Kakor sem razložil: narod je starokopiten v svojih šegah, ali v svoji pameti je bister — bolj bister, nego si mislimo!

Župan Da bi se izkazalo!

Komar Izkazalo se bo, še preden zajde sonce! Hvastja, nocoj boš dal za črno mašo in za bilje!

Hvastja Ali boš delal pokoro za to črno mašo, ali jo boš delal!

Komar *pokaže na Hvastjo*

Glejte! Človek sedi med nami — Judež med aposteljni, farizej med colnarji. Ali je mogoče, da je v današnjih časih še kdo na svetu, ki je svojo dušo brez sile pokapucinil? Naturno ni, pa vendar se je zgodilo. Zdaj bi le rad vedel, če se je zgodilo iz lenobe, ali iz prekanjenosti. Če iz lenobe, se ga Bog usmili, če iz prekanjenosti, se ga usmili še hujše: ker sam se je ukanil!

Hvastja *vstane mirno*

Prijatelj, jaz te nisem prišel spovedávat, ali tudi po odvezo nisem prišel k tebi.

Nadučitelj *Komarju*

Res so vaši nazori pametni in pravični, ali potreba ni, da jih zavijate v koprive.

Zdravnik Če je misel grenka, bodi beseda sladka: medicina v cukreni vodi.

Komar Ni prišel spovedávat, ne se spovédat: ali prisluškavat pred spovednico. Naše besede, komaj govorjene, so zapisane po vrsti in Bog vedi, kdo nam bo zanje nekoč odvezo dajal.

Hvastja *izpije in se okrene*

Jaz sam ti jo bom milosrčno dajal, kadar boš na kolenih prosil zanj.

Odide proti vrtnim durim.

Lojzka Ni bilo treba, da si ga žalil.

Komar Vohunska črna duša! — Kaj? Zbero se pošteni ljudje ob slovesni uri ... v srcih upanje in skrb ... svobodno besedo na jeziku — pa se prikrade mednje ta črna senca v svoji dolgi špehovki ... ne, ljuba duša, moja kri je vroča in ni me sram ... slinijo naj se polži!

Minka Vsekakor ... že prisotnost njegove črne suknje v teh svečanih trenutkih ...

Geni Jaz ga imam rada, zato ker je smešen.

Lojzka Ali ne bi rekli še katero o svobodi prepričanja?

Komar Kakšnega prepričanja? Prepričanje pa ta žalostna špehóvka! Če mu žena ukaže, da naj zataji eno prepričanje za predjužnik, drugo za kosilo in tretje za večerjo, pa bo storil!

Lojzka Kdo ti je povedal?

Komar Obraz ga razodeva!

- Geni** Ali mevža ni, kakor je smešen!
- Komar** Kdo pravi, da ni mevža? Da ni mevža! Če ta ni mevža, sem mevža jaz!
- Lojzka** Mevža!
- Komar** Kaj? Prosim, gospod nadučitelj
- Nadučitelj** Gospodična, prestopili ste mejo dostojnih oblik družabnega občevanja ...
- Komar** *vzburjen*
Mevža!
- Lojzka** Žalil si ga, ki je bil sam med nami!
- Komar** Mevža!!
- Minka** *Lojzki*
Ali sta pila bratovščino z mežnarjem
- Lojzka** Ni mi je še ponudil; ali preden bo petelin dvakrat zapel, ga boš ti prosila zanjo.
- Nadučitelj** Kaj odlašajo? Meni je nekako soparno. Če bi ne pogledali na pošto?
- Župan** Rekel je poštar, da pride sam!
- Zdravnik** Skoraj se že mrači ... ali vroče je kakor opoldne.
Iz hiše na verando prideta Anka in mlad študent; vesela gresta preko vrta do lope. S ceste pride ob istem času Jerman; Anka ga z roko pozdravi.
- Komar** *Jermanu*
Deklamirat gresta ... za veselico.
- Jerman** Za kakšno veselico?
- Komar** V proslavo nocojšnje zmage.
Jerman sede molče za mizo. Poštar se prikaže ob vrt-nih durih, odmahuje z obema rokama; vsi planejo.
- Poštar** Vse! Vse! Vse!
- Vsi** *kriknejo*

- Kaj?
- Poštar** Črno!
- Vsi** *sedejo nemi.*
Kratek odmor; naslednje govore vse s tišjim, plahim, neodločnim glasom.
- Nadučitelj** Ako prav premislimo ...
- Župan** Če natanko preudarimo ...
- Komar** Volja narodova ... tako rekoč sveta volja ...
- Zdravnik** Navsezadnje ... stvar je pač taka ...
- Minka** Tudi oni so ... tako rekoč ... majke domovine sino-vi ...
- Nadučitelj** Neumestno bi pač bilo ... da bi sodili ... ko je na-rod sodil ...
- Župan** Narod je zdrav in pošten ...
- Komar** On že ve, kje mu je pravica in resnica ...
- Zdravnik** Ni nas izbral in postavil, da mu kažemo pota ... sam je gledal ...
- Župan** Njegov blagor ... pa še volja njegova ...
- Nadučitelj** Njega so vprašali, pa je odgovoril po svoji vesti.
- Komar** Sin njegov sem, ne bom mu oporekal ...
- Zdravnik** Lepa beseda je napredek ...
- Komar** Lepa reč je svoboda ...
- Geni** Najboljše pa so pečene piške.
- Anka** *v lopi*
Mogočno vzdignil si svobode prapor, potisnil si sovraga v brezna žrelo ...
Se zasmije.
- Komar** Raskavo! Raskavo!
zamahne proti lopi
Ni treba!

Anka *iz lope*

Da ni treba?

Komar Napredka ne ... in ne sovraga ... in žrela ...

Anka Da ne?

Komar Ples pa ostane!

Anka Hvala Bogu!

Ob vrtnih durih se prikaže župnik, visok, rejen, ponosen. Gre prav počasi in veličastno preko odra na verando. Vsi mu hite naproti, klanjajo se mu v špalirju, molče; on odzdravlja milostno, komaj da skloni glavo; edini Jerman stoji miren daleč ob strani; za kratek hip se srečata pogled njegov in župnikov.

DRUGI AKT

Šolska knjižnica. Na desni glavni vhod; zadaj odprte duri v nadučiteljevo izbo; na levi okno, pisalna miza pred njim; sredi izbe dolga miza in stoli; ob stenah police s knjigami.

Komar *za pisalno mizo*

Če vse izbrišemo, kar je nejevernega in pohujšljivega, nam ostane komaj sveto pismo nove zaveze.

Nadučitelj *iz svoje izbe*

Neomajno trebite, pa če ostane sam katekizem!
Hvastja pride počasi od desne.

Komar *se okrene, plane in mu stisne obedve roki*

Tovariš Hvastja, kako je?

Hvastja Kako bi bilo mežnarju, mevži in črnomašniku?

Komar Tovariš, ne bodimo taki! Ne merimo in ne tehtajmo vsake nagle besede! Nad nami je tisti, ki bo nekoč meril misli in tehtal srca. In kaj sem navsezadnje hudega rekel?

Hvastja Mežnar!

Komar Premisli vendar, da sem bil pijan! Človek govori samo za to, da se jezik razgiblje, in čisto vseeno mu je, če reče zlodej ali svetnik. In mežnar ni krvava zmerjatev; tudi mežnarji so pošteni ljudje, kaj častno in sveto je njih opravilo!

- Hvastja Mevža!
- Komar Kaj?
- Hvastja Za mevžo, sem rekel, da boš delal pokoro.
- Komar Žal mi je, verjemi, od srca mi je žal. Ali mevžo, ne zameri, sem si mislil drugače, nego si po navadi razlagajo to nečedno besedo. V svoji pijanosti sem na tak način le krstil tvoje tiho in milo vedenje, ki sem ga zmerom spoštoval.
- Hvastja Za črno mašo, sem rekel, da boš delal pokoro in tudi za bilje.
- Komar Če je pokore treba in če si tako nemilo srčen sodnik, te prosim odveze, ti pa mi naloži pravično pokoro in nosil jo bom.
- Hvastja Rekel sem, da boš prosil na kolenih.
- Komar Kaj ukazuješ? Še Bog bi tega ne ukazal!
- Hvastja Rekel sem, da boš prosil na kolenih.
- Komar Besedo si rekel, v srcu nisi mislil. Ukaži, da si obrijem samo eno lice, da grem bos v nedeljo k maši, da si našijem očitno znamenje na suknjo, ukaži karkoli ...
- Hvastja Na kolenih, sem rekel.
- Komar Preudaril nisi, kaj je moška čast! Kako bi ti še pogledal v obraz, kako pojdem mimo ogledala, kako bi še kdaj zinil v družbi, da bi me jezik ne izdal?
- Hvastja Rekel sem.
- Komar *poklekne na eno koleno*
Ná svojo pravico!
- Hvastja *pokaže*
Še na drugo!

- Komar** *poklekne tudi na drugo koleno*
Če Bog ne bo milejše sodil, gorjé se nam!
Vstane.
- Hvastja** *mirno kakor zmerom*
Postaren sem, oženjen, troje otrok imam; ali glej:
klečal nisem pred človekom.
Komar se molče okrene ter stopi do pisalne mize.
- Nadučitelj** *zakliče iz izbe*
Ali je Jerman že prišel?
- Hvastja** Težko da pride.
- Nadučitelj** *stopi na oder*
Pozdravljeni, dragi gospod Hvastja! — Knjižnico
pregledujemo; ne bi si človek mislil, koliko se je
prikradlo vanjo plevela in ljuljke — Bog sam vedi
odkod!
- Komar** *ki je bil sédel za mizo*
Satanovo in Jermanovo seme!
- Nadučitelj** Blodili smo, mi vsi smo blodili, dragi Komar! V
značaju je našega milega slovenskega naroda in
vseh njegovih posameznih udov, da je treba iz-
kušnje bridke in prebridke ...
- Komar** Brezovke, brezovke!
- Nadučitelj** ... skratka, dostojno je in pametno, če pozabimo
na pretekle dni, če mislimo nanje samo toliko, ko-
likor nam je treba za nauk in svarilo. Zakaj ni je
knjige bolj dragocene, nego je knjiga lastnega du-
ševnega trpljenja. Pojdite, dragi Hvastja, pojdite
in pokličite mi Jermana. Vi ste mož treznega ra-
zuma, čistega srca in modre besede. Vas bo ubo-
gal.

Hvastja se pokloni in odide.

Komar Kaj bi mu prigovarjali? Če dela šobo, naj jo dela!
Ali bi ga nazadnje še na kolenih prosili, da naj ni-
kar ne pleše na veliki petek?

Nadučitelj Pomislite, dragi Komar, kako je pozdravil oče iz-
gubljenega sina.

Komar Ponj pa ni šel!

Nadučitelj Dragi Komar, vi ste bili zmerom trdi in neusmi-
ljeni v svojem prepričanju. Ali spodobi se kristja-
nu, da moli za brata, v zmotnjavah tavajočega. —

Vzame v roko zapisnik ter pregleduje.

Bojim se, da knjižnica ne bo velika.

Stopi k polici, Komar za njim.

Prešerna ste pustili?

Komar Naj ostane v božjem imenu. Po smrti so ga spre-
obrnili.

Nadučitelj Gregorčič ...

Komar Tudi ta se je po smrti spreobrnil ... na čudežen
način ...

Nadučitelj Aškerc ...

Komar Na grmado —

zaluča par knjig na tla

kjer bo stokaje gorela njegova duša nekoč!

Nadučitelj Bog je usmiljen. — Tavčar ...

Komar Nisem bral teh reči, ali očitno je, da zlodej ne piše
molitvenikov.

Zaluča knjige na tla.

Nadučitelj Da niste brali? Kdo pa je prinesel te knjige?

Komar Kdo?

Nadučitelj *s prijaznim smehljajem*

Kdo je bil tisti, ki je zaklical »živio Tavčar!« ter se tako močno spotaknil, da so se mu knjige izpod pazduhe zakotalile po stopnicah?

Komar Kdo da je bil? Ali kdo pa je bil tisti, ki je predlagal, da naj se zbrani literarni biseri prezaslužnega prvoboritelja —

Nadučitelj Ne budimo spominov na zmote in grehe, izbrisan v pokori! — Tukaj pa je nekaj Cankarja —

Komar Ven z njim!

Zaluča knjige na tla in jih odsune z nogo.

Ta še liberelec ni, temveč ... vrag vedi kaj!

Nadučitelj Molimo zanj! —

Vzame s police knjigo.

Hé! Kaj?

Komar *pogleda knjigo*

He! Kaj?

Nadučitelj Tomaž Kempčan: Hoja za Kristom ...

Spogledata se začudena.

Dragi Komar, te knjige vi niste prinesli.

Komar Tudi vi je niste prinesli, gospod nadučitelj.

Nadučitelj Položite ga na mizo, Kempčana. Kdorkoli ga je prinesel na ta grešni kraj — razumen je bil in je daleč gledal.

Komar *je bil razprostrl svoj veliki robec po tleh in polaga knjige nanj*

Kam bi z grehom?

Nadučitelj V mojo izbo. Pod klop ga zvrnite in tudi s plahto ga zakrijte, da se kdo ne spotakne obenj.

Komar s culo v izbo; nadučitelj gleda za njim.

Nadučitelj Brata bi izdal, zoper očeta bi pričal in mater bi zatajil!

Komar *se vrne iz izbe*
Greh je ugnan.

Nadučitelj *se ozira po sobi*
Cesarjeva podoba ... dobro ... ampak nič božjega ni ... treba bi bilo krščanskega znamenja ...

Komar Bilo je, se mi zdi ... tam pod cesarjevo podobo je bilo, se mi zdi ...

Nadučitelj Kaj zdi? Seveda je bilo. Ali človek blodi v mra-ku ...

Komar Tava v zmotah ...
Nadučitelj odide v svojo izbo.

Komar *gleda za njim*
Brata bi izdal, zoper očeta bi pričal in mater bi zatajil.

Nadučitelj *se vrne z razpelom*
Žebelj še tičí, malo zarjavel je ...
stopi k zidu
in tudi luknjica je še ostala ...
Pritrdi razpelo s prstom na zid.
Koliko let je pač, ko smo v svoji nespameti in ošabnosti ...

Komar *odmahne*
Kaj bi tisto!

Nadučitelj Posebno vi, dragi Komar, ste robantili kakor sam Antikrist ...

Komar In nato ste nam plačali gosposko večerjo.

Nadučitelj *odmahne*
Kaj bi tisto!

Lojzka in Geni od desne: obedve sta jako veseli.

Geni Meni je prav, spokorimo se! Kupila sem si pater-nošter.

Lojzka In kdor je zakrknjen, na grmado z njim!

Nadučitelj Ne zdi se mi popolnoma primerno, da se šalite v resnih časih, na resnem kraju in o resnih stvareh.

Lojzka Prisegam, da se ne šalim ... Saj so nam očitno žugali z večnim postom in drugimi nadlogami, če se ne ... razvijemo.

Geni Blagor meni! Kupila sem si paternošter. Treba je najprej, da se človek na zunanje razvije; vse drugo nam bo navrženo.

Nadučitelj *prijazno*
Gospodična, vesele in malo premišljene so vaše besede, ali vendar je globoka resnica v njih. Treba je, da v zunanjih znamenjih, z besedo in z dejanjem človek ne daje pohujšanja; v srce pa gleda Bog sam.

Lojzka Kako bi to modrost po domače povedali?

Nadučitelj Domislite se, gospodična, da ni vljudno, izvračati besede svojega bližnjega, da pa je nespodobno, izvračati besede svojega predstojnika. Nadalje preudarite: ker se pretirana čednost izpremeni v nečednost, bi ne maral, da se moja blagosrčnost pretvori v grešno popustljivost.

Lojzka Hvaležna sem vam za ta koristni nauk.

Geni In ravnaj se po njem, da te Bog odreši večnega posta in pokore v hribih.

Komar *ki je bil doslej, do drugih okrenjen, molče sedel pred pisalno mizo*

Zdelo bi se mi previdno in pametno, da merimo svoje besede, dokler sede med nami ljudje, ki niso med nami s srcem, temveč z ušesi.

Lojzka Tovariš, kako si mislil?

Komar Kakor sem rekel.

Lojzka *veselo*

Postava in preroki! Jezik te razodeva, da si pokleknil pred mežnarja.

Komar *plane srdit in prestrašen*

Kdo pokleknil? Pred koga pokleknil?

Geni *smejé*

In roko poljubil.

Komar Lažeš! Roke nisem poljubil ...

Se osvesti.

Pa da sem pokleknil pred samega cestinarja ter mu roko poljubil — kdo bi očital ponižnost kristjanu?

Geni *kakor prej*

Nikar ne zardevaj! Tudi jaz imam že paternošter.

Nadučitelj *Lojzki*

Žal mi je, da vas moram šele opozarjati na staro in sveto načelo: ne donašajte politike v šolo in še celo ne v obliki, ki je spodobnemu človeku in vzgojevalcu mladine komaj v krčmi dovoljena.

Lojzka *se molče pokloni.*

Komar *napol s pridigarskim tonom*

Kdor ni z ljudstvom, je zoper ljudstvo. Kako bi vodil mladino, kdor sam hodi po krivih potih? Ljud-

stvo bi se samo zatajilo, če bi izročalo svojo mladino odrodnim ljudem, da jo napolnijo z duhom, ki ni duh ljudstva. Bil bi ... tako rekoč ... kulturni samomor ...

Lojzka Dobro si se naučil; tudi jaz sem tako brala.

Geni *Lojzki*

Kaj siliš, duša, v rovtarske Atene?

Komar Tudi Hvastja, se mi zdi ... tudi njemu bi človek ne videl v srce, pa če bi si nataknil devetero naočnikov.

Nadučitelj Njegove besede so umerjene in zmerom je črno oblečen.

Komar Prav tisto sem mislil! Bog sam vedi, če je njegova črna suknja res črna ... Kdor tiho lazi in samotno prede ... kam pač bo zlezel in kaj bo spredel?

Hvastja od desne.

Nadučitelj Dragi Hvastja

Komar Kaj je rekel?

Hvastja Da pride, je rekel.

Komar Da pride?

Hvastja Da pride, je rekel, zato da vidi, kdo se bo najpogumnejše na glavo postavil.

Komar Kaj?

Hvastja Kajti, je rekel, da je take sorte telovadba dandanašnji hudo razširjena po lepi naši domovini.

Nadučitelj Kakšno misel je pač ogrnil s to predpusno suknjo? Ali je zabavljica ali je pohvala?

Geni *z nasmeškom*

Črna zavist je. Ker se ne zna na glavo postavljati, bi drugim očital!

- Komar** *dene prst na usta*
Ali ne slišite korakov? Ali jih ne poznate?
*Vsi obmolknijo in vstanejo, Komar stopi k durim in
prime za kljuko; zelo kratek odmor; Komar odpre duri
na stežaj in se globoko pokloni.*
- Župnik** Hvaljen bodi Jezus Kristus!
- Vsi** Na veke amen!
- Nadučitelj** Gospod župnik, pozdravlja vas odkritosrčno naš učiteljski zbor. Pozdravlja zastopnika cerkve, tiste cerkve, kateri je tako rekoč po naturi in v prvi vrsti izročena vzgoja naše mladine ...
- Župnik** M-dà ...
- Nadučitelj** Zakaj resnica je, od vekomaj veljavna in neoporečna, da je le v složnem sodelovanju cerkve in šole lepša bodočnost našega naroda in človeštva sploh ... da bo, tako rekoč, iznad cerkve in šole zasijala nova zarja ...
- Župnik** M-dà ...
Se približa mizi ob spremstvu nadučitelja.
- Nadučitelj** Res je bilo — ali kje je človek, ki nikoli ni blodil, v zmotah taval? — res je bilo žalostnih in obžalovanja vrednih nesporazumkov tudi v naši občini ...
- Župnik** M-dà ...
Sede.
Prišel sem, da vas povabim na večerjo.
- Komar** Gospod župnik
- Župnik** *se na kratko ozre nanj*
Na večerjo. Ni potreba, da bi na očitnih posvetovanjih reševali neprijetne zgodbe. Kar je bilo, je

bilo pač nerodno in nespametno, ali bilo je. Krajni šolski svet ima poslov imenitnejših; ne spodobi se, da bi opravljal še mojo službo ter spokornim grešnikom odvezo dajal. Tudi na učiteljski konferenci ne boste šmarnic molili ...

Komar
Župnik

Gospod župnik —

Ne boste šmarnic molili. Zatorej mislim, da se pogovorimo iz lica v lice, brez očitkov in brez zamere. Bilo jih je nekaj med vami, ki so do ...

zamiži in potrka s prsti na mizo

do sodnega dne dajali pohujšanje vsej fari, posebej še mladini, njih varstvu izročeni.

Komar
Župnik

Gospod župnik —

Pijančevali so od krčme do krčme, ne malokdaj do ranega jutra,

Komar se v zadregi priklanja, ostali gledajo nanj

na očitnih krajih so govorili brezbožne govore; v cerkev se niso prikazali, ne k spovedi jih ni bilo in ne k svetemu obhajilu, pač pa so bili v družbi nepridnih žensk za zgledovanje in spotiko vernim faranom.

Komar

Jaz —

Duri se tiho odpro in prikaže se Minka; črno je oblečena, lase ima gladko nazaj počesane.

Minka

govori tiho in sladko

Hvaljen bodi Jezus Kristus! — Oprostite, častiti gospod župnik, to zamudo; bila sem pri sveti spovedi.

Župnik

narahlo odzdravi

Nazadnje je bilo med vami tudi takih oseb žen-

skega spola, ki so bile z nečimrnim svojim vedenjem na sramoto spolu in stanu svojemu.

Minka Gospod župnik —

Ostali se ozro nanjo.

Župnik Tako je bilo. — Da bo odsihdob vse drugače, mi pričajo obrazi in besede. Od srca me veseli, da je radovoljno prišlo to razsvetljenje, da ni bilo treba šele solza in bridkosti. Kajti kjer molči zakrknjena pamet, je treba, da izpregovori grenka izkušnja.

Nadučitelj Naš učiteljski zbor se zaveda svojih dolžnosti do Boga in do naroda.

Župnik Zavedati se mora. — Ker verujem, da spoznanje ni samo na jeziku, temveč da je tudi srca prešnilo, se mi zdi, da ni potreba obilo nadaljnjih naukov. Rad bi še rekel: učitelj ostani za svojim plotom, za tistim, ki sta mu ga postavila cerkev in ljudstvo. To se pravi, da naj se ne ukvarja s takimi stvarmi, ki niso njegov posel in za katere ga ljudstvo ne plača. Ako bi gospodar ukazal hlapcu, da naj mu zmlati pšenico, pa bi jo zapalil namesto zmlatil — kaj ne bo gospodar poklical biriče, da vklenejo hudobnega hlapca? Tak hlapec je učitelj, ki naj bi k veri in Bogu vodil mladino, pa jo pohujšuje. — In zdaj vas vprašam:

nadučitelj, Komar in Minka se sklonijo in strme plaho
kdo med vami je tisti, ki zbira malopridneže, pijance in nečistnike v brezbožno društvo ter gradi gnezdo nejeveri in Antikristu?

- Nadučitelj** *plaho*
Gospod župnik —
- Komar** *vstane*
Jermanovo seme ... med njimi sem ga videl, sam sem ga videl med pijanci in nečistniki ... Poznam ga ... očitno je kričal take besede, ki bi jih človek še na samem ne bral ...
- Župnik** *pogleda najprej Komarja, nato se ozre*
M-dà ... ne vidim ga med vami.
- Nadučitelj** *ves plah*
Nisem vedel, gospod župnik ... ne besede o tej žalostni stvari ... in prosim ...
- Hvastja** *je bil vstal*
Rekel je, da pride.
Stopi k oknu.
- Komar** *za Hvastjo, pogleda skozi okno*
Pod oknom stoji! Pa s kom stoji? S Kalandrom, s kovačem ... s tistim, ki je svojo ženo v hlev zaklenil, ker je hotela na božjo pot!
- Minka** Žalostno je, če se član učiteljskega zbora ... tako rekoč ... brati s pijanci ... tako rekoč ...
- Geni** Zares — ta mlačnost in malobrižnost ...
- Župnik** Ne sodite grešnika, dokler ga niste klicali na besedo.
- Jerman** *od desne*
Pozdravljeni!
- Župnik** *vstane in mu seže v roko*
Pozdravljeni!
- Nadučitelj** *žalostno*
Kaj ste nam storili, dragi Jerman?

Jerma *začuden*

Kaj da sem vam storil?

Nadučitelj Kako, dragi Jerma, da niste pomislili na svojo čast in na svoj prid!

Župnik M-da ... Ne bližaj se grešniku z očitanjem in z grožnjo, temveč z bratsko besedo! Gospod Jerma, globoko smo vsi užaljeni zaradi vas in vašega nehanja ...

Jerma Povejte mi, kaj vraga bi radi od mene!

Župnik ... in zaradi vašega nehanja, sem rekel. — Pač vam je znano, da so se časi v naši domovini na lepšo stran zasuknili in da je ljudstvo razodelo, kaj hoče od svojih vodnikov in učiteljev ...

Jerma Ohó ... ena lučka že sveti, še drugo prižgite!
Séde.

Komar Pomisli, kdo da govori s teboj!

Jerma Kaj? Tudi ti, Rodomonte? Jaz se obrijem ter si obujem sandale!

Župnik *sede*
... in učiteljev, sem rekel. Mnogo jih je, ki so takih misli, da je treba iz tega razloga in ob tej priliki zatajiti tako imenovano prepričanje ali pa ga vsaj nekoliko zasenčiti. In mnogo jih je tudi, ki so tako storili.

Jerma Rad bi že slišal ukaz.

Župnik Jaz pa vam pravim, da se ljudska zapoved pravi nič ne meni za tisto prepričanje, ali kakor že imenujete svoje domače nazore. Zvest hlapec opravlja svoje delo, kakor mu je ukazal gospodar: če mu reče na polje, ne pojde v gozd.

- German** *vstane*
Žal mi je, da vas ne razumem. Kdo je sklical in postavil ta sveti tribunal?
- Župnik** *vstane*
Zelo bi mi bilo prijetno in milo, da ne stopi senca med naju. Kajti rodila bi ta senca mnogotero neprilik in težav; križ pa nikoli ni lahak, tudi če si ga je človek sam bil naložil.
- German** *resno*
Zdaj razumem.
Séde.
- Nadučitelj** Saj sem vedel: blodil je, kakor smo vsi blodili; ali tudi on bo izpregledal.
- Geni** Ker narurna nujnost je razvoj.
Lojzka vstane, gre počasi proti oknu in gleda na Jermana.
- Župnik** *séde; zelo blago*
Od nekdanj že, od tistega dne, ko ste prišli v lepo našo faro, sem vas cenil; zakaj človek ste, ki poslušá pošteno in odkritosrčno besedo ter je ne izvrača in zavija v svojem duhu, še preden je bila izgovorjena. Boli me, da vas vidim na potu, koder ljudstvo ne more za vami. Če bi, recimo, pijanec tam na cesti — če bi, recimo, kričal in mahal: táko in táko je moje prepričanje, kdor je moje sorte, hôdi za mano ... kaj bi storil pameten človek? Stran bi se ozrl in bi šel po svoji poti. — Gospod, če pa bi se jaz tako nemarno vedel, in če bi se vi tako nemarno vedli — kaj bi reklo ljudstvo? Reklo bi: nisi vreden, da si moj učitelj in vodnik, med

pijance pojdi in nečistnike, njim prerokuj, ki mednje sodiš!

German Še ne vem, kam da bi obesil to predolgo suknjo.
Župnik Povedali so, da zbirate sumljive ljudi v društvo, ki ga imenujete izobraževalno.

German Poštene ljudi.
Župnik Še hujše, ako so pošteni ljudje. Kajti kdor pohujša enega teh malih —

German Bral sem.

vstane

Tako smo torej opravili. Hvaležen sem vam, gospod župnik, za blage besede in modre nauke; tudi vam nič ne zamerim, da se spotikate ob stvari, ki vam ne stojijo na potu; saj vemo, da so ljudje na svetu, ki iščejo kamen v puščavi, da bi se spotaknili obenj.

Župnik *vstane; resno in trdo*

Slišali ste, da sem govoril z vso tisto milosrčnostjo, ki se kristjanu spodobi; ali spodobi se kristjanu tudi strogost v boju za vero in za vernike. Razumel sem, še preden ste rekli in še preden ste me klicali pred ta tribunal. Kaj bi se obotavljali ter lazili krog hiše, ko vemo vsi, kje da so vrata? Besede so bile dolge, ukaz pa je bil kratek: postavi se na glavo, kakor velevata vreme in čas. Ali jaz ostanem rajši na svojih poštenih nogah.

Nadučitelj Gospod German, čast učiteljskega stanu zahteva ...

German *se okrene*

Poznam molitvico. Čast učiteljeva zahteva, da bodi danes bel in jutri črn, kakor ukazuje gospo-

dar. Nadalje še zahteva, da imej glavo na voljnem konopcu, zato da se lahko s pridom priklanja na vse štiri strani; in tudi zahteva, da bodi koleno ne od kosti, temveč od testa, zato da klekne sredi ceste v blato, če je prilika in ukaz. In naposled še zahteva, da imej učitelj zaklenjena usta, ključ do ključavnice pa obešen na šolske duri. Znam jo gladko, to molitvico.

Komar Ali je pravično, da sodniki prosijo, namesto da bi sodili?

Minka Sam se je sodil.

Geni Nikar v planine, tovariš, zdaj na zimo!

Župnik M-dà ... Rekli so mi, gospod, da ste zgledno učeni in da je velika vaša prihodnost; tudi so mi rekli, da ste zgledno blagi in da skrbite za svojo mater, ki je stara in betežna ...

Jerman *plane*
Ne imenujte je, svetnice, s tem oskrunjenim jezikom!

Lojzka stopi k njemu.

Nadučitelj *plaho*
Opozarjam vas, da ne prestopite najprimitivnejših oblik družabnega občevarja ...

Župnik M-da ... Upam, da boste vse premislili, od začetka do konca ...

Vzame klobuk in se okrene do nadučitelja.

Gospod nadučitelj, o vseh ostalih stvareh ...

okrene se do drugih ter se narahlo pokloni

se pogovorimo ob večerji

Odide; nadučitelj za njim; Komar je bil odprl duri.

- Jerma** Še okno odpri ...
gre proti oknu
na stežaj ...
odpre
da se razkadi ...
stopi h Komarju, ki je bil vzel klobuk
stoj, le besedo. Ali veš, da se ukvarjam z zgodovino slovenskega naroda?
- Komar** *ga pogleda začuden*
Ne zameri ...
- Geni** V hribih je ne boš pisal.
- Jerma** Potrpi ... ne boš zamudil večernic! ... Zdaj pregledujem zgodovino protireformacije Takrat so v naših krajih pobili polovico poštenih ljudi, druga polovica pa je pobegnila. Kar je ostalo, je bila smrdljiva drhal. In mi smo vnuki svojih dedov.
- Se okrene proti durim; Komar se je bil za korak umaknil; Geni in Lojzka si natikata klobuke, grede proti durim.*

TRETJI AKT

Izba Jermanova. Opremljena je skromno. Zadaj vhod, na levi zastor v materino izbo; na desni okno, pod njim velika miza, polna knjig in papirja; poleg mize police s knjigami; na levi spredaj miza in stoli, zadaj velik divan z mizico za tobak.

Jerman stoji pri zastoru na levi, Kalander sedi na stolu poleg pisalne mize, roke na kolenih.

Jerman *odgrne zastor*

Mati, čaja nama prinesite, pa kaj prigrizka!

Pride k pisalni mizi, sede, pregleduje zapisnik in preštevava s svinčnikom v roki.

Kalander Navsezadnje, ljubi Kalander, ostaneva sama.

Je že tako, gospod! V naših krajih je malo mož, pa še tisti so le s težavo; za nas je Bog najprej babo ustvaril, dedca pa iz njenega rebra.

Jerman Koliko se jih je potuhnilo?

Kalander Do malega vsi. Ta pravi, da je prestar, da se ne briga več za take reči, da misli na smrt ... lani še ni mislil na smrt. Drugi pravi, da bomo že brez njega opravili, on da ima posla v izobilici ... in poseda v krčmi do polnoči. Najhujši so tisti, ki pravijo, da so v svojem srcu taki in taki, ampak zdražbe in razprtije da ne marajo. Malo manj sem

zameril tistim, ki so mi kratko malo zaloputnili duri pred nosom ... ni v njih laži in hinavščine; razločno so povedali: baba sem, kaj bi! ... Huda pozeba vsepovsod! ... Majâjo, skomizgajo, mežikajo: »Eh, križ je ...«, pa: »Eh, družino imam ...«, pa: »Eh, rad bi v miru živel ...« — Smilijo se človeku, še zmerjal jih ne bi.

Jerman

Vse je prav in koristno, kakor je. Treba je bilo te povodnji, da se izkaže, katera hiša je trdno zidana.

Kalander

Odneslo jih je vse po vrsti in tudi moja, gospod, se je močno zmajala. Bog mi je naložil hudo ženo, žena pa mi je naložila post. V nedeljo čakam in sedim, sedim in čakam, poldan odzvoni, nje od nikoder, ne nje in ne kosila. Pa se vrne, pa jo vprašam — kaj si je izmislila, babnica taka? Kjer si pridigo poslušal, tam pa južinaj! — In sem rekel: duša je izgubljena, pa bi se zato še ob nedeljah postil! Kaj ne bi bilo boljše, da bi imel na tem svetu zabeljene žgance, na onem pa nebeški raj?

Jerman

Kalander, Kalander, satan te izkuša!

Kalander

Ko me je prešinila taka misel, sem prosil odpuščanja vse ščurke, ki silijo tja, kjer je zakurjeno. Malo da nisem zatajil svoje pameti za skledo žgancev, pa bi zameril drugim, ki jo taje, svojo pamet, za célo tolsto kračo? Po mojem je stvar taka, da je človek najpoprej zato na svetu, da živi. Tisti žganci bi se mi bili prav čedno prilegli; koliko je svet na boljšem, ker sem jih zapravil?

German

Tako je. Povedal si na kratko in razločno, kar drugi odevajo s pisano plahto učenih besed. Célo znanost so napravili iz te plahte globoko in obširno znanost, ki je nam preprostim ljudem le težko razumljiva. Ti praviš na kratko: pamet je zatajil za tolsto kračo — tak učenjak pa ti razklada svojo nečedno stvar od zore do mraka, do oblakov ti nakopiči besed, ki jih je bil nabral iz deveterih besednjakov, naposled se ti zavrti v glavi, da poklekneš predenj ter ga moliš, ne zato, ker ga spoštuješ, temveč ker si truden. O, že debele knjige so pisali o tistih tvojih žgancih in izkazalo se je prav zares: da je za nepoštenost razlogov devetindevetdeset, za poštenost pa komaj eden ...

Mati prinese čaja, kruha in mrzlega mesa ter postavi na mizo na levi; German je bil vstal in stopi k nji; mati se molče okrene in odide.

German

povabi Kalandra z roko

Sedi, prijatelj, da se ogrejeva.

Kalander

pride k mizi na levi, obadva sedeta

Tako se mi dozdeva, da te južine niso dale prijazne roké.

German

zamišljen, počasi

Použila bova še mar sikatero grenko južino; še marsikatero noč bova težko spala; še marsikdaj se bova ustavila na cesti in bova rekla; zakaj tod, čemu je treba? ...

Veselejše.

Samá sva si naročila to južino, pa jo použijva!

Kalander *pije*

Strah me ni, gospod, in me nikoli ni bilo. Tisto pa sem rekel in še pravim: po nepotrebnem ne bi silil med razbojnike; še Bog, če se jim zlahka ognem! Vsa fara je kakor laškega vina pijana. Kaj pijancu beseda! Pridigaj mu eno uro in dalj — poslušal bo eno uro in dalj, izpod čela bo gledal, nazadnje pa bo zgrabil za kol in udaril. Pijanost je v deželi, z besedo je ne boš ugnal, gospod; potrpi, da se vino izkadi!

Jerman

Jaz pa ti povem: če pridejo sami razbojniki na to zborovanje — mednje pridem in jim povem natančno tisto, kar sodi razbojnikom. Ni trma, tudi ni bahavost. Ali tako so me na tla potisnili, tako so me zasmehovali, tako so pljuvali predme, da se jim moram pokazati pred lice, povedati, da nisem na tleh in ne opljuvan ...

Mirnejše.

Kaj misliš, ali ni vsa ta pijanost le zunanja, da se jih drži tako rekoč le na suknji, kvečjemu še na jeziku? Da so pod suknjo ljudje, po božji podobi ustvarjeni? In da bodo poslušali človeka, pa četudi ne pojdejo za njim? Da bi naposled taka živa beseda pred njimi vsemi in na očitnem kraju več zalega nego samotni pogovor in več nego pisana knjiga? To mislim in tako je moje upanje.

Kalander

Gospod, jaz jih poznam.

Jerman

Tudi jaz nisem tujec med ljudmi.

Kalander

Jaz jih poznam, gospod, posebno ženske. Zato bi rekel, da si ogrni staro suknjo, kadar stopiš pred-

nje. Kaj niso kamenje metali za tabo, ob belem dnevu?

German Pijanci so bili.

Kalander Vsa fara je pijana laškega vina.

Kmetica potrka trdo, odpahne duri na stežaj.

German *vstane*

Kaj bi?

Ženska Kaj da bi? Ali si ti tisti Antikrist, ki nam otroke zapeljuje, da kradejo in požigajo in grdobije uganjajo? Ali si ti tisti?

German Mati

Ženska Nisem tvoja mati, Bog me varuj! To ti povem in to sem ti prišla povedat: daj ti satanu svoje, če jih imaš, mojih otrok ne dobiš več na sprégled, pa pošlji biriče ponje! Ali misliš, da sem jih zredila za tatove in požigalce? Rajši jih ubijem še danes ta dan, ko da bi jih Antikristu zapisala! — Tudi ti boš še na zadnjo uro Boga klical, ali takrat te ne bo slišal! — Sram te bodi!

Pljune predenj, zaloputne duri in odide.

Kalander Rekel sem — vsa fara je pijana, posebno ženske.

German Poslušal sem že obilo takih gostov; čudno se mi le zdi, da so jim besede vsem enake — kakor da govore iz enih ust.

Kalander *vstane*

Tako ali tako — ukaži, gospod, kakor te je volja; troje nas bo tam.

Lojzka *potrka na duri in odpre.*

German *stopi urno k Lojzki*

Pozdravljena! Ali si —?

Se okrene h Kalandru.

V nedeljo teden.

Kalander Troje nas bo tam. Pozdravljen, gospod!

Odide.

German Ali si prinesla? Kaj si prinesla?

Lojzka Potrpi, da si oddahnem.

Položi dolgi ovratnik preko stola pred pisalno mizo.

Prosila sem te, da me nikar ne pošiljaj; ne mene; tja ne!

German Kaj mi moreš prinesiti nego žalost ali veselje? Na oboje sem pripravljen, na žalost najpoprej.

Lojzka *sede na levi*

Nimam pisma. Zdi se mi, da nisem prišla tja ob pravem času. Zlovoljna je bila, pa je govorila besede, ki so prišle z jezika, ne iz srca.

German *stoji pred njo*

Vse mi povej, vse njene besede, nobene ne utaji in nobene ne zaobrni; spoznal bom, katera je prišla z jezika in katera iz srca.

Sede in jo prime za roko.

Lojzka *vstane*

Ne morem!

Hipen odmor.

Ker pravim, da ti ne morem povedati — ali ne veš, kaj bi ti morala povedati?

German *izpusti njeno roko*

Vedel sem, preden sem te prosil, da pojdi. Ali bolnik ve, da je na smrt bolan, pa vendar kliče zdravnika, da bi mu sodbo še naglas povedal. To je tisto skrito, mevžasto, nizkotno upanje! —

Stopi spet bliže k nji.

Ali vendarle, prosim te, vendarle mi povej ... veš, le tako, iz radovednosti ... človek rad odkrije svojo rano in jo gleda ... pa ga obide gnus in bolečina je manjša ... nič se ne boj, ne bom jokal, še nikoli nisem ...

séde zadaj na divan in nasloni lica v dlani

... povej!

Lojzka

sede na stol spredaj, z obrazom od njega obrnjena

Vesela je bila ...

Jerman

Vesela?

Lojzka

Ne ... govorila je z veselim glasom, kakor zmerom govori ... In je rekla, da ne pride ...

Jerman

Kako je to rekla, s kakšno besedo?

Lojzka

Da ne ve, kaj bi tam na vrtu, je rekla, in da le ostani v svoji družbi, je rekla, med pijanci in pretepači ...

Jerman

se ne gane

Dalje!

Lojzka

Da bi ti vrnila pisma, je rekla, pa da jih ni hranila, ker takih pisem da nikoli ne hrani.

Jerman

Ali se je zasmejala, ko je to rekla?

Lojzka

Zasmejala se je. In nazadnje je rekla, da jo v bodoče ostavi na miru.

Jerman

Kaj? ,V bodoče ostavi’?

Vstane.

Če je rekla ,v bodoče ostavi’, tedaj je vse, kakor je treba. — Glej, Lojzka, prav nič ne čutim, da je moje srce kaj izgubilo; morda niti imelo ni, kar bi moglo izgubiti. Tudi ni pridobilo bolečine ... nič

bolečine; kar se je zgodilo, se je moralo zgoditi ... ali zdaj bi se ne bilo smelo zgoditi, **zdaj** ne! ... Ostal bi bil lep spomin, vesel spomin, kakor na fantovsko vasovanje ... zdaj pa ne ostane drugega nič, nego na moji suknji še en pljunek poleg drugih ...

Lojzka sedi, naslonjena ob mizo, in gleda nanj.

In vendarle je bilo ... pomisli, ničesar nisem imel in ničesar izgubil, pa vendar mi je pri srcu, da bi objokaval ...

Lojzka

tiho

Tudi meni ... tudi meni je bilo že tako pri srcu.

Jerman

stopi k nji in jo prime za roko

Slabič sem, glej, otrok, jokav sanjač ... pa bi se rad za junaka postavljaj ... Nikomur bi ne pokazal svojega solzavega srca ... ali tvoje oči so tako jasne ... ni me sram pred njimi ... kakor da bi stopil pred ogledalo ...

Med pogovorom se je bilo po malem zmračilo.

Tebi rečem, da sem žalosten in malodušen in da se ...

tišje

da se bojim trpljenja ...

Komar

pod oknom, s pijanim glasom

Golob in golobica, Bog vaju blagoslovi!

Jerman stopi s hitrim korakom proti oknu; tedaj se odpahnejo duri in na pragu se prikaže pijani Komar.

Komar

Kaj so rekle moje oči!

Iztegne roke kakor za blagoslov.

Ljubita se, kakor jaz vaju ljubim —

- Jerma** Spoti, pijanec!
Komar Pa brez zamere, pa lep adijo!
Se opoteče med durmi, pa se vrne za korak.
 Kaj bi rekel tovariš Hvastja? Pokoro boš delal za tega pijanca, hudo pokoro!
Odide.
- Lojzka** Zdelo se mi je, da je šel za meno.
Jerma *stopi k pisalni mizi ter prižge svetilko*
 Misliš, da je cunja in motovilo, pa je modrijan; spoznal je, da zvestemu hlapcu gospodar ne zameri greha ... lahko bi v cerkvi kvante prepeval ...
- Lojzka** *stopi k stolu in si ogrne ovratnik*
 Ne zameri, da ti nisem veselja prinesla.
- Jerma** Prinesla si mi tolažbe. Zahvaljena! ...
Spremi jo do duri.
 Zdi se mi, da si mi za sto korakov bližja nego prej ... da ti šele zdaj vidim v oči ... rad te imam, ker sva tako samá ... samá med živimi ljudmi! ...
- Lojzka** Tudi ti zahvaljen za to besedo.
- Jerma** Lahko noč.
- Lojzka** Lahko noč.
Odide.
- Jerma** *stopi k pisalni mizi in odpre miznico; vzame sliko v roko, govori zelo tiho in počasi*
 Kje si zdaj? ... Komaj da te še vidim, ne spoznal bi te skoraj več ... Da si mi dala le en pozdrav ... čista misel bi šla s teboj ...
Na duri trka ...
 čista misel s teboj ...
Položi zamišljen sliko na mizo.

Župnik

odpre duri

Dober večer.

Jerman se vzdrami in vstane.

Jerman

Tudi apostelj ni čakal, da bi ajdje romali k njemu.

In kadar je prišel k njim, so ga prijazno sprejeli. —

Vzame svetilko in jo nese k mizi na levi.

Sedite!

Župnik gre počasi proti mizi; mati pride od desne, stopi k njemu in mu poljubi roko; nato pospravi mizo ter odnese skodelico in krožnike na desno; župnik sede; mati se vrne z belim prtom in ga pogrne, nato odide; Jerman sede župniku nasproti.

Župnik

Čudno se vam zdi, da prihajam v teh časih in ob takih prilikah, kakor so.

Jerman

Res, čudno se mi zdi.

Župnik

Kajti mislili ste in še mislite, da imate posla s preganjalci, ki gledajo, kako bi vas pogubili že na tem svetu.

Jerman

Tako mislim.

Župnik

Zatorej sem se napotil, da govorim z vami, kakor nisem govoril še z nikomer.

Mati

prinese čaja in peciva ter postavi na mizo

Malo je, ali sprejmite iz vdanega srca.

Župnik se zahvali z rahlim poklonom, mati odide.

Župnik

Ne spominjam vas rad, kaj sem rekel in kako sem ukazal; ali poglobitno je bilo — ne zamerite, beseda je le prispodoba —: da hlapec bodi hlapec in poslušen gospodarju.

Jerman

Sprejel sem ta ukaz, kakor se je spodobilo.

- Župnik** Prispodoba o hlapcu je lepa, toda ne razumljiva naglim in vročim ljudem, ki slišijo besedo, pa ne spoznajo misli.
- Jerman** Beseda je razločna; obrnite jo kakor koli, zmerom je enaka.
- Župnik** Beseda je kakor ime človeka: prazen glas; lahko je ime svetnika, lahko ime nejevernika. Pa je tudi kakor cekin, na cesti najden: pametnemu bogastvo, razsipniku izkušnja in greh.
- Jerman** Resnično vam povem, da se nisem ukvarjal s tako modrostjo.
- Župnik** Ko ste slišali besedo hlapec iz **mojih** ust, ste ugedali v svojih užaljenih mislih črno suknjo, rožni venec, procesije in bratovščine. Slišali ste ukaz, ki ga nisem dal. Bodi prispodoba dognana: kadar je hlapec dokončal svoj posel, pojdi v krčmo, ali pojdi kamorkoli, gospodar te ne vidi; edino glej, da mu v pijanosti žita ne povaljaš in hleva ne zapališ.
- Jerman** Če je res, kar slutim, bi rajši, da ni res.
- Župnik** Razglasili so me za krvoločnika in okrutneža, ki pohodi, kar mu je na poti, in se ne meni za jok trpečih. Mnogokdaj nimam, da bi dal beraču, ki me sreča na cesti. Toliko jih je, ki jedo moj kruh, da ga sebi skopo režem. Povedal pa sem vam to reč zategadelj, da vam povem še nadalje: nikomur, ki jé moj kruh, ne gledam na usta, če se je pokrižal, preden je ugriznil; ne vprašam ga za grehe, ne gonim ga v cerkev. Ali eno je potrebno

in je ukaz: da pokaže name, kadar ga vprašajo, kdo mu je gospodar.

Jerma Očitno je tedaj: hlapčuj, pa boš napojen in nasičen in postelja ti bo postlana!

Župnik Mnogo je gospodarjev, ki niso mojih misli. Tam nekje v hribih — na Goličavi, se mi zdi — tam je župnik, ki gleda ob blagoslovu izpod monštrance, če je učitelj pokleknil; in durce tabernaklja so mu ogledalo, da vidi, če se je ob darovanju pokrižal.

Jerma Počastili ste me, da ste prišli v to mojo siromašno izbo; ali rad bi vedel, čemu te zgodbe.

Župnik Vi niste podobni tistim, ki so pocepali na kolena, ko so se tla zamajala; moški ste in pošteni, rad bi vam roko dal v prijaznosti; in toplejše bi jo stisnil nego spolzke roké tistih, ki jih mole naproti. Zato sem vam razložil, kako malo je potreba, da ... da prestopite ta plitki jarek med nama.

Jerma Nič drugega torej nego skriti in zatajiti to malo, kar je razuma v glavi, in to malo, kar je poguma v srcu?

Župnik Prepričanje, naziranje, mišljenje, vera in kolikor je še teh besed — ne vprašam vas zanje. Kajti ena beseda je, ki je živa in vsem razumljiva: oblast. Živa je od vekomaj, vseh besed prva in zadnja. Pokôri se, ne upiraj se, je poglobitna zapoved; vse drugo je privesek in olepšava. Kdor se ravna po tej zapovedi, mu bodo grehi odpuščeni; kdor jo prelomi, bo smrti deležen. — Prišel sem, da vam to povem, preden se vam izpolni sodba, ki jo sami zahtevate. Moja duša bo čista.

Jerman

Hvaležen sem vam od srca. — Ali niste rekli, da sem možki in pošten? Resnično, za hlapca nisem rojen. Morda bi rad bil napojen in nasičen, morda bi rad sladko počival pod gospodarjevo streho, ali moje koleno je tako ustvarjeno, da se ne upogne rado; ne uboga, pa če mu sam ukažem. Ni bilo treba, da ste mi prišli oznanit, sam sem vedel, kakšna sodba mi je govorjena. Za mučenca nimam veselja, za junaka ne daru; ali zgôdi se, kar se mora zgoditi — oskubite jastreba, v goloba se le ne bo spremenil; in naj se škrljanec devetkrat zakolne, lajal ne bo nikoli. — Zares sem vam od srca hvaležen.

Vstane.

Pokazali ste mi, kaj je moj posel — iz hlapcev napraviti ljudi; pa če le enemu odvežem roké in pamet, bo dovolj plačila.

Župnik

Sami ste sodili!

Položi skodelico na mizo, da bi vstal; v tem hipu se odpro duri.

Pisek

stopi v izbo široko in nerodno

Pozdravljeni! Živeli! Jaz sem z vami! Nate roko!

Iztegne roko proti Jermanu in omahne.

Kje pa jih je kaj, teh prekletih črnih muh? Ali se jih kaj bojimo, kaj? Ali smo mevže, kaj? Vi ste mož — čast možú!

Se odkrije

... Gospod — jaz — veste, nocoj mi je zmanjkalo — za večerjo — vsakemu se primeri —

- German** *seže v žep*
Náte in pojdite, trudni ste.
- Pisek** Vsakemu se primeri —
Ugleda župnika, zasenči z eno roko oči, s klobukom pokaže nanj.
He, he? ... Črna suknja, črn možic! Ali bi mu nekaj povedal? Ali bi mu nekaj povedal, temu debelemu?
Razprostre roke.
Fej!
- German** *ga prime za roko*
Lahko noč!
- Pisek** *Odpre duri.*
med durmi
Nič za malo ... vsakemu se primeri ...
Odide.
- German** *se vrne proti župniku*
Na čigavi njivi ni plevela?
- Župnik** M-dà ...
Vstane.
Namerili ste se hlapce v ljudi izpreobračat; pot je težavna in gre v kolobarju, nikoli je ne boste premerili do konca ... nihče je še ni.
- German** Pa če je ne premerim do konca — hodil sem, kamor je držala moja pravična pot.
- Župnik** Kadar vam bodo noge odpovedale in boste sedeli na zadnjem kantonu, se spomnite, da mi je bilo hudó ob slovesu.
- German** Spominjal se bom.

- Župnik** In da sem vam nazadnje rekel; ena noč je še do jutra.
- German** Bodi, kakor je sojeno.
- Župnik** Bodi!
Poklonila sta se narahlo, župnik odide počasi, German stoji mirno.
- German** Kakor je sojeno!
Stopi počasi proti mizi.
- Mati** *od desne, postane na pragu; s tihim glasom*
Franc!
- German** Kaj ukazujete, mati?
- Mati** *stopi k njemu*
Glej, Franc, otrok moj: ni dolgo več ... do svetega božiča, mislim ... ko mi bodo zvonili na to zadnjo pot ... usmili se mojega srca, in svoje duše se usmili ... Glej, na kolenih klečim pred teboj —
poklekne trudoma
ne zavrzi Boga!
- German** *se skloni, da bi jo vzdignil*
Mati!

ČETRТИ AKT

Krčma. Na levi vhod s ceste, na vsaki strani okno; zadaj odprte široke duri v posebno sobo; na desni male duri v domačo izbo krčmarjevo; mize in stoli, ob steni klopi; v desnem kotu velika kredenca.

Kalander in dvoje delavcev sedi za mizo na desni. Jerman pride od leve; ogrnjen je v suknjo; obraz resen, skoraj žalosten.

Jerman *zakliče mimogrede proti durim zadaj*

Vodé mi prinesite!

Obesi klobuk in suknjo na klin ob desnih durih.

Kako je?

Kalander Slabo vreme kaže, gospod! Troje žensk je na poti pljunilo za meno; hudo znamenje.

Delavec Za cerkvijo so bile zbrane; klopotalo je, kakor na veliki petek.

Krčmar *prinese vode*

Da vam povem, gospod, pa nikar ne zamerite: ker sem že obljubil, ne bom snedel besede ... ali za nadalje zborujte rajši drugod ... Jaz, veste, ne maram zdražbe ... krčmar sem ... krčmar za vse poštene ljudi ... Nikogar ne gonim od praga ... če pridete — pozdravljeni! Ampak sitnosti ne maram ... je že tako, gospod, ne zamerite!

Odhaja.

Jerma

si je bil natočil vode, pa jo izlije na tla

Če je tako ... prinesite mi rajši vina!

Krčmar vzame s kredence steklenico, odide.

Drugi delavec So ga že pestili, siromaka.

Jerma

Ne vem, ali je soparica v zraku

Kalander

Lep jesenski dan je, da malo takih.

Jerma

Ali pa sem slabo spal, da mi je glava težka že od jutra. —

Krčmar prinese vina, ga molče postavi na mizo in odide.

Če ostanemo sami, bo zborovanje kratko. Povejmo si kar na tihem in na samem, da so klavrni časi, ki jih živimo, in še bolj klavrni kraji, kamor smo obsojeni. Nazadnje pa si še povejmo, da ne bomo izpreobrnili ne časov in ne krajev — toče ne bo zagovoril in kamna ne boš izpremenil v sočno prst ... Videl sem jih spotoma: šli so k litanijam, častit Krista, Marijo in vse svetnike, pa je bilo toliko blata v njih očeh, da bi se jih človek zdaleč ognil. Sveti Frančišek je živino učil nauk ljubezni, med ljudmi bi nič ne bil opravil!

Kalander

Gospod, ne pridigaj jim take pridige! Reci razbojniku, da je razbojnik, pa te udari s kolom po glavi ter poreče: nisem razbojnik!

Na pragu v ozadju se prikaže župan, v suknjo ogrnjen, klobuk na glavi, roke na hrbtu: stoji na pragu in se tiho smeje.

Jerma

Pozdravljeni, gospod župan!

- Župan** *smejé, počasi*
Veliko vas je, bratcev!
Se okrene in odide.
- Kalander** Ni bilo treba, gospod, da si ga pozdravil ... nesna-
go rejeno, ki je še lani okna zagrnil ob rešni pro-
cesiji.
- Jerma**n Jezik me je ukanil ... še ta jezik je stanovitnejši ne-
go njih srce in pamet.
- Delavec** Kaže, da ne bomo sami!
*Od desne pridejo počasi tri kmetice z molitveniki v
rokah; sedejo tiho v kot.*
- Kalander** Bog daj, sosede!
Kmetice molče.
Če ste mutaste, pa vsaj niste gluhe, da boste pri-
digo slišale, á?
- Delavec** Kakor troje črnih oblakov ... tam vise in molče.
*Lojzka pride hitro od leve; Jerma*n *vstane.*
- Jerma**n Odkod ti? Ta kraj ni zate.
- Lojzka** *stopi blizu k njemu; oba stojita sredi odra*
Pojdi odtod! Ogrni suknjo in pojdi! Pusti vse, ka-
kor je ... naj opravijo, ali ne opravijo ... naj reko in
poreko ... pojdi!
- Jerma**n Kaj? Ali si pamet izgubila spotoma?
- Lojzka** Slišala sem jih ... stali so pred cerkvijo, pijani so
že ...
- Jerma**n Kaj so rekli? Rad bi slišal ... povej mi, kakšen je
glas ljudstva, tega vernega.
- Lojzka** Ne odlašaj! ... Reci, da si bolan ... in res si bolan,
iz oči ti gleda bolezen ...
- Jerma**n Kaj so rekli?

Lojzka Da te preselijo, je rekel eden; drugi je rekel, da brez podpisov; v deveto faro, je rekel tretji in se je smejal.

Jerman Lepo so povedali —

Sede za mizo v ospredju.

Glej, saj ni bilo treba, da si prišla oznanit to lansko novico. Še tisto lepo prisposodbo o selitvi sem že slišal, se mi zdi ... Zjutraj se mi je v glavi zavrtilo in noge so mi bile tako težke, kakor da sem od svetih Višarij prišel. To je slabo znamenje za človeka, ki ni rojen za junaški posel, pa ga mora opravljati, ker se je svet tako zaobrnil ...

Lojzka Kaj se mudiš, kaj čakaš nanje? Sam praviš, da si bolan!

Sede na rob stola, pripravljena, da vstane.

Jerman Zato sem prišel in zato čakam nanje — tebi lahko povem, ki si od naše krvi — zato čakam ... ker so rekli, da me preselijo v deveto faro ...

Lojzka vstane.

Ne ... ne misli drugače, nego jaz mislim.

Vstane.

Ni bojazljivost, ni strah pred trpljenjem — kaj je trpljenje? — le utrujenost je ... in gnus tako velik, da leži v mojem srcu kakor črna mlaka. Rad bi končal na en mah ... in pomisli: junaku podoben, ki je, kakor pravijo pismarji, daroval kri in življenje za svoje prepričanje!

Kakor nevede sta si bila segla v roko; gresta počasi proti levi.

Lojzka Roka se ti trese.

- Delavec** Na okno poglej!
- Kalander** Ciganski obrazi! ... Hej, kdor tam zija, naj pride noter; bo slišal pridigo, da še nikoli!
- German** Ne glej tako resno ... in če te je obšla huda misel, daj ji slovo. Zvečer, ko bova zdrava in samá, se bova obadva smejala.
- V izbo stopi kmečki fant, sede široko za mizo v ozadju in potrka s palico po mizi. Krčmar pride; on in natakarica nato prihajata in odhajata.*
- Lojzka** Praviš, da se bova smejala, pa se še nasmehnil nisi.
- German** Pojdi — tvoj obraz ne sodi med te obraze!
- Lojzka** Vprašala bi te.
- German** Vprašaj!
- Lojzka** Ali je smešno, moliti za človeka?
- German** To je kakor blaga misel ... pride, kamor je poslana.
- Sežeta si v roko, Lojzka odide, German se okrene, da se povrne k omizju. Zadaž na pragu se prikaže Komar, brez klobuka, roke v hlačnih žepih; stoji lahkotno in smehljaje.*
- Komar** *ko gre German mimo*
- Torej si res povezal?
- German** *se okrene blizu svoje mize*
- Kaj povezal?
- Komar** *smehljaje*
- Ej, culo, culo povezal! Sto triinšestdeset jih že imamo.
- German** Kaj?
- Komar** Sto triinšestdeset podpisov ... Jaz sem rekel, da

nikar, da počakajmo — ali kaj bi? Ljudstvo terja svojo pravico, ne mara čakati nanjo ... je že tako! ... Jutri, stavim, da jih bo tristo in čez!

Jerman

Kaj?

Komar

Podpisov ... cekinov prav gotovo ne!

Jerman

Kdo pa jih nabira?

Komar

Rekli so, da naj bi jih jaz — pa jih! Ljudstvo je razburjeno, hudó razburjeno — kdo bi se upiral? Meni je, da ti naravnost povem, od srca žal ... smiliš se mi, zares! Ne bilo bi sladko romanje zdajle na zimo tja kam v hribe, recimo ... na Goličavo ...

Jerman

Na Goličavo? Tja, kjer župnik izpod monštrance gleda?

Stopi bližje h Komarju.

Komar

Kaj že veš? Torej si res že culo povezal, siromak! Kdor pride na Goličavo, se nikoli več ne vrne, vsaj doslej se ni. Pozabijo nanj, to je! Tri ali štiri leta piše prošnje, nazadnje pa se naveliča ... Zadnji je umrl že predlanskim, pa so letos šele zapazili to nesrečo ... Če bi ti mogel kaj na róko — pa kaj bi jaz? Ljudstvo ukazuje, mi smo le, tako rekoč, eksekutorji višjega povelja ... Navsezadnje pa si le sam vest izprašaj, če nisi s svojim ravnanjem in nehanjem do vrhane mere zaslužil —

Jerman

Kaj? Tako lepo si se že navadil? Od nekdaj si bil bistra glava! — Ampak le hrani solze in pridigo, tega blaga nisem potreben, ga imam že polno skrinjo. — Zbogom!

Se okrene.

- Komar** *smejé*
Zbogom? Mi, tovariš, bomo rekli ... mi bomo rekli zbogom!
- Kalander** *proti Komarju*
Kaj pa ne stopiš v izbo? Stoji tam in gleda, kakor birič!
Komar se okrene in odide.
Nabralo se je bilo že precej ljudi, žensk in moških; Pisek od desne, naravnost proti Jermanovemu omizju.
- Pisek** *pijan*
Pisek je že tukaj, gospod. Narodna dolžnost, ne? ... Ali jim bomo pokazali, črnomalharjem, kaj? Koliko pa jih je? Kje pa so?
Se okrene proti ljudem.
Danes je sodni dan ...
- Kmečki fant** Kaj boš ti pokazal? Komu boš ti pokazal?
- Kalander** *Pisku*
Ne kriči, muha pijana!
- Pisek** *se okrene*
Pijan? Kdo je pijan?
- Delavec** Pijan si ko tele, poberi se od te mize!
- Pisek** *stopi za dolg korak nazaj in se odkrije*
O, gospoda imenitna, nikar ne zamerite!
Se prikloni in govori spačeno.
Oprostite, ako sem bil tako svoboden, da sem se tako rekoč ... usodil ...
Se okrene do ljudi.
Da mi nikar od vas kdo ne moti te imenitne gospode! Gospoda je rada sama zase! Mi smo kajžarji in berači, smrdimo po gnoju!

Se okrene do Jermanovega omizja in se pokrije.

O ti lakot ti lačna!

Jermanu.

Kdo pa si? Mi te redimo, lakot, pa bi nas postrani gledal in še zgago delal? Kaj pa nam je treba zdražbe? Jaz ti povem: le nikar ti preveč ne pihaj, opalil se boš, da bo joj ...

Se okrene ter gre med ljudi.

Taka lakot, kaj? Pa ta da bi nas učil, kaj?

Govori dalje; mnogokdaj se čuje njegov glas »gospo-da«, »lakot«, »kajžarji«, »kaj?« ...

Izba se je bila že skoraj napolnila.

Kalandrovka *od leve; govori zelo hitro in s tenkim glasom*

Ali je tukaj? Je že tukaj! Že sedi med nejeverniki in antikristi, zapravlja svojo dušo, dela sramoto sebi, svoji ženi in svojim otrokom ...

Kalander Vedel sem, da ne bo zamudila! Bog daj, stara, na, pij.

Kalandrovka Sam ga pij, nejevera! Ali še nisi pameten in star zadosti, pa ali te nič ni sram, da se potepaš z ljudmi, ki se jih ogiblje vsak kristjan in ki so vero in Boga zatajili in ki jim bo na zadnjo uro sam črni zlodej svetil?

Kalander Taka je, glejte! Ampak to še nič ni, doma so pridi-ge še vse druge!

Kalandrovka Ali nič ne pomisliš, ti očim in krivični jerob svojih otrok, ali nič ne pomisliš, da Bog ne bo udaril samo tebe — ki zaslužiš, da bi tako ne! — ampak da bo udaril hišo in da tudi meni ne bo prizanesel, ki molim zate vsako nedeljo, nesnaga malo-

pridna, peklu zapisana? Le smej se, ampak pride ura, ko se ne boš smejal, in boš klical Boga in tudi mene boš klical, pa te ne bova pogledala, ne Bog in ne jaz! — Pa če te nabijejo, le naj te nabijejo, jaz te ne bom izpirala, ne obvezavala, še vrat ne pojdem odpirat, kadar te privlečejo ...

Se okrene ter se pomakne v ozadje.

Kalander Ali taka je ta reč? Nabili da me bodo? Glej, kaj si je izmislila!

Kmet *zakliče*

Eno pridigo smo že slišali, zdaj pa še drugo!

Kalander Gospod, kar na kratko jim povej, pa nikar ne zmerjaj ... preže na hudo besedo, kakor pes na kost!

Drugi kmet Kdor bi kaj povedal, naj zine!

Nace *postaren kmet, kučmo na glavi, cajno pod pazduho; na obrazu se mu pozna, da je prismojen; stal je na levi zadaj, stopi malo bliže*

Ali da bo pridiga v tej hiši? Božja beseda je sveta v cerkvi, pa tudi na cesti in pod kozolcem. Tudi jaz, ljubi kristjani, bi vam povedal, kako bomo stali v dolini Jozafat —

Kmet Zdaj še nisi na vrsti, Nace!

Kmetica Naj le govori, Nace! Boljše bo le povedal nego šolmašter.

Nace Ljubi kristjani ... ko bomo stali v dolini Jozafat —

Kalander Molči, šleva!

Jerman *vstane*

Prijatelji!

Nekaj glasov Kaj prijatelji? Kdo ti je prijatelj?

Jerman *govori spočetka mirno in počasi*

Prijatelji, na obrazih se vam pozna in besede nam pričajo, da ste prišli poslušat in gledat predpustno burko. Tudi ste prišli z drugo mislijo, ki je, poštene, kakor ste, ne skrivate za hrbtom: da poslušate burko do konca, nato pa šaljivca opljuvanega poženete na cesto. Prav je, da ste dobre volje v teh žalostnih časih, ko draginja tare in davki tišče —

Glas Ali nas ima za norca?

Jerman Vendar pa vas nisem klical — ne da bi to žalost reševali in ne da bi burke uganjali. Tudi se nismo zbrali, da bi v tej krčmi Boga odstavljali in zoper cesarja se puntali. Ponižna in miroljubna je naša namera in mislim, da jo izvršimo v prijaznosti. — Kakor ste se učili, je od Boga vse, kar je na svetu —

Ženski glas Kaj mu je treba, da nosi Boga v ustih?

Jerman Vse je od njega, le neumnost ne. Kar storimo zoper neumnost, je storjeno po njegovi volji, ki je vsegaveden in ki je pamet na svet poslal. To sem vam povedal, ker ste me krstili za aposteljna satanovega, še preden sem usta odprl.

Ženski glas Sam se je krstil.

Jerman Veliko jih je med vami, ki so nauka željni — tiste kličemo v svojo družbo; izpregledali bodo ter bodo spoznali, da katekizem ni vse učenosti začetek in konec, da je čas porušiti plotove, ki so jih postavili človeku duhovni in posvetni jerobi. Veliko pa jih je tudi v naši deželi, veliko in preveč, ki bi

jim ne pomagalo, če bi Bog poslal nadnje vseh četvero vélikih ter dvanajstero malih prerokov.

Kmet

Ali nas ni za bebce razglasil?

Jerman

V tako noč tudi mi ne bomo posvetili; naj sama v sebi gnije! — O, ne bila bi težka ta vojska zoper neumnost — duše so žejne, same bi šle k studentu! Ali neumnost ni le neumna, temveč je tudi bogata. Zato so jo sorodniki zaklenili v izbo in so ji rekli: »Nikar ne hodi na cesto, da ne zapraviš svoje neumrljive duše; za pečjo ostani in stradaj, pa boš deležna večnega veselja!« — Uboga neumnost sedi za pečjo in strada, zvesti varuhi njeni pa veseljačijo ter se rede za njene svetle cekine. — Zato je treba, da razgalimo te varuhe ter jih pokažemo ljudstvu: glej, tvoj pastir!

Glas

Kam je meril?

Drug glas

Na župnika je meril!

Tretji glas

Pusti župnika le na miru!

Komar

med durmi v ozadju

Cula je povezana! S to besedo si zopet sebe sto-krat podpisal!

Jerman

Tisti, ki se je oglasil, je med njimi, med nevrednimi varuhi, ki služijo neumnosti in ji ližejo roké, da jedo njen beli kruh ... O, ni on sam — tisoč jih je in sedemdesetkrat sedemkrat tisoč, ki so tako ponižali svojo pamet, da jemlje vbogajme od nespameti! Svoje spoznanje, božji dar, so prodali za dobro južino, prvenstvo za lečo!

Anka

je bila med durmi stopila na stol za Komarjem in se nasloni na njegovo ramo

Jerman

Daj, da ga vidim, preroka ... pozdravljen, prerok!

tišje

Jaz pravim ... rekel sem vam ...

Komar

Kaj te je zmotilo, prerok?

Jerman

Glejte, človek dandanašnji še svojemu najbližjemu ni zvest, ne bratu ne prijatelju; in še sebi ni zvest — ne svojemu spoznanju, ne svoji naturi ... pa bi zvest bil temu ljudstvu, ki zaupa na oko in na besedo, kakor otrok? Pomislite, pol leta je komaj, komaj od setve do žetve, pa so ljudje, brez števila jih je, zavrgli svojo pamet in svojo vest, kakor škodljivo breme na tej poti do kruha. Tisti, ki so Boga samega zasmehovali, kleče pred njegovimi nevrednimi hlapci; prej kletev, zdaj molitev; beseda pa je votla prej ko slej, zakaj njih srce je prazno. Tako se je zgodilo od setve do žetve. Pa če se vreme nocoj zasukne, bodo preklinjali, ki so še davi molili. Nova resnica je obsenčila svet, izkuščen človek mi jo je razložil: hlapčuj, da bo napojen in nasičen, ter nič ne izprašuj, kdo ti je gospodar in kaj ti ukazuje! Hlapci, ki so se radovoljno prodali, pa so bolj goreči od gospodarja samega. Gospodar se prekriža, hlapec moli rožni venec; gospodar moli očenaš, hlapec opravlja devetdnevnic. Bolj skrbnih varuhov nima neumnost; noč in dan stoje pred njenimi durmi, da je ne zaloti beseda od zunaj ter ji ne zmoti vernega srca ...

Kalandrovka Čez vero šimfa!**Kalander** Molči, baba!

- Ženske** Čez vero šimfa! Čez vero šimfa!
Hrup.
- Jerman** *začuden*
Nisem govoril o veri ...
- Delavec** Dali so jim znamenje!
Pokaže na duri v ozadju.
Tam so jim dali znamenje!
- Jerman** Prijatelji —
Glasovi Molči! — Nehaj, šolmašter!
ženski glasovi
Antikrist!
- Ženski glas** *v hipni tišini, tako da se jasno čuje*
Mati mu umira, on pa Boga preklinja!
Od tod do konca se vrši vsa stvar v hrupu in zelo hitro, tako da beseda prehiteva besedo.
- Glasovi** Nehaj, šolmašter!
Nace Kristjani, ljubi moji, ne takisto —
Jerman *je stal za trenutek osupel*
Kakšna je bila beseda, ki ste jo rekli? Kaj ste iznašli, da bi me do dna ranili? — Hlapci! Za hlapce rojeni, za hlapce vzgojeni, ustvarjeni za hlapčevanje! Gospodar se menja, bič pa ostane in bo ostal na vekomaj, zato ker je hrbet skrivljen, biča vaje in željan!
- Glas** *od okna*
Ali ste možje, da poslušate?
- Glasovi** *vsivprek*
Lákot! — Ti nas boš zmerjal? — Na cesto! — Udarite!

- Jerma** *stopi z eno nogo na stol, z drugo na mizo*
 Hlapci! Med vas bi Kristus ne prišel z besedo, prišel bi z bičem! Norec, ki se je napravil, da bi vam odklepal to pamet devetkrat zaklenjeno —
- Glasovi** Zadosti je! Kdo je hlapec?
Ženski glasovi
 Ali ste možje ali niste? Ali da ga me razpraskamo?
Možje so vstali; kozarci zazvenče; miza v ozadju se je bila prevrnila.
- Delavec** Kamenje! Zaprite okna!
Kalander Gospod, nehaj!
Glasovi Kdo je hlapec? — Udarite!
Jerma Hlapci, obsojeni za hlapce —
Glasovi Kdo?
Čaše žvenkečejo, lete proti Jermanu: nenadoma se prime za glavo in omahne s stola.
- Nace** Ne greha, ljudje krščanski, ne greha! Ne krvi!
Kmetje ga sunejo v stran in silijo proti Jermanovemu omizju.
- Glasovi** *v ozadju*
 Ubijte ga!
Delavec Ranjen!
Župnik *stoji visok in širok med durmi v ozadju*
 Vade in pace!
- Kalander** *je bil prijel Jermana pod pazduho ter ga potisnil skozi duri na desni; stopi pred duri in prime stol v roko*
 Jaz sem Kalander, kovač; kdo bi rad še kaj vedel?
Ljudje se umaknejo.

PETI AKT

Jermanova izba. Zvečer; na levi mizi sveča, na pisalni mizi svetilka.

Lojzka stoji ob mizi na levi in naliva čaj; Geni sedi za pisalno mizo; Jerman od leve.

Geni Prah je na teh papirjih.

Jerman In prah ostane. Kaj je treba še na dalje pisati? Tam se je končala zgodovina slovenskega naroda.

Geni *bere:* ...

»Kar je ostalo, je bila smrdljiva drhal. In mi smo vnuki svojih dedov.«

Jerman Roka je napisala resnico, še preden je srce občutilo vso njeno žalost. Drhal je natanka in ne zamudi nikoli: komaj sem usta odprl, da bi jo razžalil, se je že maščevala.

Geni *vstane*

Kdaj nastopiš ta križev pot?

Jerman Še nocoj, mislim.

Lojzka Kam nocoj?

Jerman Ne bi rad odlašal. Kaj bi še? Ali bi sedel in čakal in premišljeval pred ogledalom svojo bridkost? Če je treba na pot, kar palico v roko pa zbogom — brez mokrega slovesa. Tako bo ta pot kratka in ne pre-

več težavna. Bal sem se je, ko je bila še daleč, zdaj pa sem skoraj vesel, da je blizu ta ura.

Lojzka Nocoj na Goličavo?

Jerman Kam?

Geni Ne v paradiž! Pod noč se napravlja na pot, pa izprašuje kam! Daleč bi ne prišel nocoj.

Jerman Kdo je rekel, da na Goličavo?

Lojzka Pij in vzdrami se ... že dolgo nisi spal.

Geni Tudi jaz bi ne spala sladko, če bi me za božič v zamete gonili.

Sede in pije.

— Blagor se meni, ki opravljam ta sveti posel le zategadelj, ker bi se mi drugače zehalo na svetu. Ali se spominjaš, kako smo pisale nalogo o svetosti in vzvišenosti učiteljskega poklica? Jaz sem bila pohvaljena, ker sem najbolj lagala ... ne besede o hribih in hribovcih, ne o zakrpanih bluzah, ne o pošvedranih petah, ne o krompirju v oblicah, ne o dolgih jezikih, ne o zarobljenem nadzorniku ... o, koristna je bila tista naloga, zdaj se je izkazal njen namen: kdor se ni zgodaj naučil lagati, se bo dolagàl s težavo do definitivnega lažnivca. — Meni je zagrenilo.

Lojzka Zagrenilo ti je, ker imaš dom. Nam bi ne smelo. Blagor se tebi — stopila boš pod gorko streho, če se ti zazdi, da je pot težavna in vreme slabo. Mi bomo hodili do konca ... še vzdihovanje nam bo trudnim prepovedano.

Jerman Dovoljena je smrt.

- Lojzka** Nagla smrt. Kaj bi gospodar z bolehavim hlapcem?
- Jerma**n Vse so modro uravnali: nagla smrt je posebna milost božja. — Koliko je še do božiča?
- Lojzka** Tri dni do svetega večera.
- Jerma**n Že? Čas je zvest hlapec, ni ga treba klicati. Zmehrom je človek pripravljen, a ko pride ura, pride prežgodaj.
- Geni** Kadar boš delal dolgove za to pot, se oglasi tudi pri meni.
- Jerma**n Lepo zahvaljena. Ali na tej poti ne bom zapravljaj.
*Zdravnik od leve; Jerma*n *stopi k njemu.*
- Zdravnik** Jaz sem opravil, drugo naj opravita župnik in Bog. Kaj bi govorila učenost, kjer je sodila natura?
- Jerma**n Da je torej res, prav res že treba na pot?
- Zdravnik** Kako mislite ... na pot?
- Jerma**n Ne vem, gospod doktor, kdaj da vam povrnem vse dobrote. Mislim, da nikoli.
- Zdravnik** Nisem jih zapisaval, teh dobrot. —
Mu seže v roko.
- Kdo bi se prerekal z Bogom? Sodil je, pa je sojeno. Tolažbe vam ni treba, saj ste bridkosti vajeni.
- Geni** Res vaje — še prehladil bi se, če bi stopil iz plohe pod streho.
- Zdravnik** Ali prav ni bilo ... prav ni bilo ... slabo ste ravnali ...
- Jerma**n *ga prime za roko*
Razložite ... kako da sem ravnal ... kako da je bilo treba ravnati ...
Lojzki.

Nalij mu čaja! ... Razložite! V mojem srcu je namreč taka misel ... huda misel, gospod ... nagle smrti vredna ... Rad bi jo slišal iz vaših ust.

Ponudi zdravniku čaja.

Zdravnik Bolni ste ... še ta skodelica vam je pretežka ... To navadno in nečedno življenje vam je stopilo v dušo, vas je hudó ranilo ... ne znate živeti, ne znate! Človek je človek, najprej kruha in vina, vse drugo je senca. Tisto prepričanje in tako dalje, vse tisto je le suknja — kaj suknja, kvečjemu dežnik! In pa tudi jaz sem zdravnik, veste — tudi za zdravje, posebno za prebavljanje je koristno, da človek časih, takole za tri in za tri leta, malo zaobrne, tako rekoč obnovi svoje prepričanje — kakor se tudi kri prenavlja ...

Jerman Ne, te modrosti ... te nisem željan. Ali tisto mi razložite, vdano vas prosim: da, recimo, nisem ravnal tako, kakor sem ravnal ... ne?

Zdravnik Da ste drugače ravnali ...

Jerman Ali mi lahko prisežete, ali mi lahko daste pisano potrdilo, da bi bil rešil svoji materi le en dan — kaj? — le eno uro, le en sam hip življenja?

Lojzka *vstane*

Ne besede ... ne odgovorite!

Zdravnik Kaj bi rekel? Če stvar preudarimo ...

Jerman Le eno uro? Le en hip?

Zdravnik Mogoče je.

Jerman Zahvaljeni!

Spremi zdravnika do duri ter se vrne.

- Jerma** *si ogrne suknjo*
Po župnika stopim, Lojzka; ostani za varuha!
- Geni** *vstane*
Do farovža te spremim.
- Jerma** Z menoj na cesto, z nevernikom, pa še o mraku?
- Geni** Na krščansko pot.
Jerma in Geni odideta.
- Lojzka** *gre k pisalni mizi, vzame v roko papir; tiho*
Draga moja, od srca pozdravljena ... To si ti, pozdrav iz trpljenja! Komaj da je solza posušena ...
Hvastja iz ozadja, culo v roki.
- Lojzka** *sedi*
Odkod ti ... v te žalostne kraje?
- Hvastja** *pride bliže, na levo, in postavi culo na stol*
Pomislil sem, da je popotniku prijazna beseda več ko cekin, pa sem prišel.
- Lojzka** Tolažit: ne zameri, duša, da smo te ubili.
- Hvastja** Ljudje, ki imajo ženo in troje otrok, ne ubijajo nikogar.
- Lojzka** *vstane*
Kaj je srce v tej črni suknji?
- Hvastja** *sede na levi*
Bilo je, mislim. Srce in duša in prepričanje in tisto — za mlade ljudi. Naj se mladina zabava! Jaz sem star in oženjen in imam troje otrok. Prepričanje je kakor smetana — kaj bi z njo, če mleka ni?
- Lojzka** Zatorej je boljše, da se človek odpove smetani ... zaradi mleka.

- Hvastja** Zares. Najprej se mu zdi sramotno, kasneje še kočljivo, nazadnje pa naravno. Kadar je človek oženjen in ima troje otrok, ga obide spoznanje, da je vsaka beseda, bodi še tako lepa in gosposka, le metafora za poglobitno besedo: kruh.
- Lojzka** Grenak je, ta evangelij radovoljnega suženjstva ... Čemu živeti?
- Hvastja** Kaj izprašuje drevo v samoti: čemu rasti? Raste, doraste, strohni ... Bog sam ve, čemu ga je bil tja postavil.
Jerman in župnik iz ozadja; župnik gre molče preko sobe ter odide na levo.
- Jerman** Prezgodnji si, če si prišel kropit.
- Hvastja** Prišel sem, da ti v roko sežem. Pot bo grenka, tretjino bi hodil zate ... le tretjino, ker sem star in nadložen.
- Jerman** Prisrčno zahvaljen za to blago tretjino ... ali pot je ena in nerazdeljiva, kakor Bog in kakor smrt.
- Hvastja** Pomislil sem, da boš na tej poti truden, lačen in žejen, zato sem ti prinesel kolin, pohlevnih kolin, kakor so pač koline iz rok človeka, ki je oženjen in ima troje otrok ...
- Jerman** Hvaležen sem ti za koline, hvaležen tudi za prijazno misel; ali na tej poti, kakor bo grenka, mi ne bo treba ne sočutja in ne kolin. Odpusti mi, da sem te žalil, kakor so te žalili drugi, tebe in tvojo črno suknjo. Ali bil sem še mlad, izpraševal sem ljudi po veri ter jih sodil po jeziku ... zdaj vem, da dobro vino ne rabi imena.
Mu seže v roko.

- Hvastja** Ali zaradi kolin —
- Jerman** Res, prijatelj, ni mi jih treba.
- Hvastja** Zaradi kolin bi rekel, da človek zvečer nikoli ne ve, če bo zjutraj lačen. Bog ti je poslal hudo misel, iz oči ti gleda; in Bog jo bo vzel o pravem času.
Gresta v ozadje, Hvastja odide.
- Jerman** Zdaj, Lojzka, pa mi še ti roko daj, obedve roki mi daj.
- Lojzka** Ne mudi se mi, ne bila bi še rada sama; strah me je te noči.
- Jerman** Zakleni se v izbo, name se spomni ob večerni molitvi, pa se bodo srečale najine misli na sred poti.
- Lojzka** Jaz verujem, da se duše pogovarjajo in da se misli pozdravljajo. Sinoči, blizu pred polnočjo, sem te slišala. Zaihtel si.
- Jerman** In ti si ogrnila plašč in si odprla duri.
- Lojzka** Da grem k tebi. Nato sem se spomnila, da je blizu polnoč.
- Jerman** Takrat sem žalosten sédel, da ti napišem dolgo in grenko slovo. Ali komaj sem te prijazno pozdravil, mi je bilo srce nenadoma vse lahko in veselo. Tako me je ozdravila čista misel nate.
- Lojzka** Le iz samote si me klical; ali kadar govoriš z menoj, se tvoje besede skrivajo. Kakor zlato bogastvo zaklepaš svoje trpljenje ... odkleni ga zvestim očem!
- Jerman** Tako je daleč za menoj, da ga še komaj sam poznam. Kakor da mi je butara padla od ram; ne čutim je več. — Nekoč sem bil mlad; kdaj je bilo? Pred tisoč leti, se mi zdi. Nekoč sem imel mater;

nekoč sem imel prijatelje; tudi ljubico sem imel. Nekoč je bilo življenje pred menoj, kakor — cesarska cesta v soncu. Kdaj je vse minilo? Bog sam vedi. Kakor da je bil veter perjiče z dlani odpihnili — bilo je, ni ga več. In tudi spomina ni več, in tudi trpljenja ni več; tako je srce pusto in zaspano, da se mu še vzdihovati neče. Zaspano je ... ali ni sladka tista trudna dremavica, ko človek komaj oči zatisne, pa že ugleda zaželeno sanje? Rad bi jih že gledal ... daj roko!

Lojzka Poslavljaš se kakor na vekomaj.

Jerman Človek nikoli ne ve, kdaj da ga zaloti poslednji spanec ... Odzdravi mi, kadar boš slišala moj pozdrav!

Lojzka Nocoj ne bom luči ugasila; čakala bom na tvoj pozdrav!

Jerman *ji stisne obedve roki*
Pojdi ... Bog in sreča s teboj!

Kalander potrka in stopi v izbo.

Kalander Ne zameri, gospod; ampak podnevi bi zijali za človekom.

Jerman Kaj bi povedal?

Kalander Dvoje. Tistega sem iztaknil, ki te je ranil. Kaj bi z njim?

Jerman Prav je storil Hvastja, da je kolin pri nesel. Ná, daj mu kračo in potice; naj nikar ne zameri, da je slabo zadel.

Kalander To je eno. Ali drugo: za praznike, mislim, da bi napravili zborovanje.

Jerman Kaj?

Kalander Zborovanje. Zadnjič nas je bilo troje, zdaj nas bo sedem Antikristov.

Jerma Jaz ne bom več zboroval. Ne bi rad hudega slovesa. Glej, napravljen sem na pot ... daj mi roko!

Pogleda njegovo roko.

Za dve moji! Ta roka bo kovala svet ... Ne, jaz ne bom več zboroval. Vi, ki imate v srcu mladost in v pesti moč, vi glejte! Ob vaših plečih bo slonelo življenje, moja so odpovedala ... star sem in zaspan ...

Kalander Če ti bo treba prijatelja, gospod, ne pozabi name.

Jerma Spremi jo! Pojdita!

Pred durmi.

Še enkrat mi daj roko, Lojzka ... potrpi, da ti pogledam v oči ... za ta žalostni adijo ... Pojdi, pa sladka ti pot!

Lojzka in Kalander odideta.

Jerma *gre počasi k pisalni mizi in ugasi svetilko*

Rajši bi, da me je upihnila burja, dokler sem gorrel ... žalostno je, sam v sebi zaspati ... ugasniti v praznoti, luč brez olja ...

Župnik od leve; obadva govorita zelo tiho.

Jerma Zahvaljeni. In odpustite, kolikor sem vas žalil.

Župnik Ali zna te še moliti očenaš?

Jerma Še bi ga molil.

Župnik Molite nocoj.

Jerma Vi poznate take reči, sodite jih po božji pravici, ki je nezmotljiva: če sem človeka prikrajšal za trenutek življenja — bil je pač greh?

Župnik Greh je bil.

- Jerma** Če za trenutek ali za tisoč let —
- Župnik** Greh je bil.
- Jerma** In da je bil tisti človek mojemu srcu nadvse drag ... da je bila, recimo, moja mati ...
- Župnik** Pokleknite nocoj in molite ... Bog je kakor popotnik: željan je prijazne besede in jo povrne.
- Jerma** Še nazadnje, gospod, še to mi povejte: če bi zdajle pokleknil in molil —
- Župnik** Bi vam bilo odpuščeno.
- Jerma** In tisti trenutek bi bil povrnjen? Morda še devetkrat?
- Župnik** Bog je usmiljen.
- Jerma** Pa če bi jezik govoril, kar bi govoril, in bi v srcu ne bilo ne molitve ne kesanja —
- Župnik** Bi vam ne bilo odpuščeno.
- Jerma** Bog je trd in pravičen: jezika ne mara, srce terja.
Obadva v ozadje.
- Župnik** Blagoslov na pot! In če bi vam srce olajšala ta beseda:
govori počasi
kakor ste vi storili, bi storil jaz, nevredni služabnik božji!
Župnik odide.
- Jerma** Še trdi Bog je usmiljen, kakor je pravičen.
Stopi na levo; sveča sveti izza zagrinjala.
- Jerma** *v izbi na levi*
Mati! — Le enkrat še name pogledjte, mati! Le eno besedo še recite, le enkrat se nasmehnite!
Odmor.

Pred vami klečim, glejte, mati; roké sem sklenil, glejte, mati! Le eno besedo, le en pozdrav! —

Odmor.

Mati! Storil sem, kakor je srce ukazalo; laži me niste učili; moje srce je od vašega srca; iz srca pa je misel in beseda. Mati! Če ukažete, da molim, molil bom; če ukažete, da se postim, postil se bom; ali ne ukažite, da to srce zamenim za kamen ...

Odmor.

Mati, vaša roka je v moji, ali mrzla je in se ne gane. Usmiljeni ste bili, kadar sem grešil; zdaj niste usmiljeni, ko mi je težko od tujega greha ... Mati, na vaša usta gledam — o, ne besede; že nasmeh bi me blagoslovil ... o mati, bolj nego prej bi rad blagoslova in ljubezni ... bolan sem in slab, besede materine željan ... o mati, nikar na pot, dokler me ne blagoslovite ...

Odmor.

Usta so mirna, oko molči ... Vstani, popotnik, brez blagoslova!

Jerman

od leve, vzame svečo, nese jo do pisalne mize; pogleda na steno, kjer visi razpelo

Tam si? Nikoli še te nisem videl ... pozdravljen mi, Nazarenec, zdaj te poznam, tebe in tvoje srce! ...

Odpre miznico in vzame revolver.

Komu bi rekel zbogom? Kdo bi odzdravil, če bi ga pozdravljal?

Materin glas *iz izbe:*

Franc!

Lojzkin glas *od zunaj:*

Franc!

Lojzka iz ozadja, v plašč ogrnjena.

Jerman

Slišala si! Duša, dekle, žena! Daj, da naju blagoslovi ... Za novo življenje blagoslovi!

Z njo proti levi.

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-038-3